



Napút-füzetek



Zsille Gábor

Krakkói jegyzetek

Kultúrcsevej



Pontról pontra

2000-ben Krakkó volt Európa egyik kulturális társfővárosa – Avignon, Bergen, Bologna, Helsinki, Prága, Reykjavík és Santiago de Compostela társaságában. A város vezetői hallatlanul gondosan készültek erre: a belvárosban számtalan épületet tataroztak, a főtér nevezetességeit pedig már évek óta, szinte pontról pontra csinosították. A munka persze évekkel elhúzódott. Ám mostanra minden elkészült, az állványok eltűntek. Teljes egészében átadták a királyi vár, a Wawel újrakövezett udvarát, a főtéren álló híres posztóházat, a Sukiennicét, a monumentális Mária-templomot, a Piactér palotáit – a hatalmas tér vadonatúj kövezetéről nem is szólva... A hetvenes években piros útlevelükkel kalandozó egykori magyar fiatalok ma rá sem ismernének a városra. Hanem első, még kamaszfejjel tett, 1988-as látogatásom óta is rengeteg a változás. Csupán a léggör maradt ugyanaz, ugyanolyan varázslatos.

Két konzervatív

Középkorú házaspár Washingtonból. Segítek nekik ebédet rendelni egy tejsárdában. Először Krakkóban, előző nap érkeztek. Kérdezem, hogyan telt első krakkói estéjük. A férj válaszol: „A McDonald’s étterembe mentünk – az egész belvárosban egyelőre csak egy van –, tegnap július 4-e volt, a Függetlenségi Nyilatkozat napja, és mi, amerikaiak, hazánk szabadságát azzal szoktuk ünnepelni, hogy hamburgert és kólát fogyasztunk egy McDonald’s-ban.” A nő öntudatosan megtoldja: „És mi jó hazafiak vagyunk.”

Vizsgálgatom az arcukat, hátha csak komédiáznak, hátha felfedezem az ironia finom vonását. Nem, arcukon csupán egy kislgyerek őszintesége. Halálosan komolyan beszéltek.

A totális horror

Vidám vendéglői asztaltársaságban ülök, rajtam kívül mindenki lengyel. Éjfél táján elkövetkezik az orvosi rémtörténetek ideje: hasfalban felejtett szikéról, pezsgőspohárban hűtött letépett ujjról, közlekedési balesetek transzírozásairól adják-veszik a szót.

– Ez mind semmi! – rukkol elő egy középkorú hölgy. – A második világháború idején édesanyám, kislányként, Magyarországra került. A béke beálltával aztán visszatért Krakkóba, magyarországi életét pedig lassacskán elfelejtette: ottani barátai, ismerősei nem voltak, sohasem látogatott vissza turistaként – úgy nőttem fel, hogy egyszer sem beszélt erről. Ötvenöt évvel később, tavaly nyáron szegénykém agyvérzést kapott és kórházba került. Kómába zuhant, és amikor a harmadik napon végre magához tért, képzeljétek el (pillanatnyi hátaásszünet), csakis magyarul beszélt!

Szörnyülködés moraja fut végig a társaságon, a hölgy azonban fokozza:

– Drámai pillanat! Az anyám ősz fejjel ott fekszik egy kórteremben – és magyarul beszél!

– Ūristen! – mondja egy férfi.

– És aztán mi történt? – kérdezi egy nagy bajuszú ékszerész.

– Három hét elteltével kitisztult az agya, és már nem beszélt magyarul. Mindenki megkönnyebbülten koccint.

„Hazajutni végül”

Estebéd a főtér szomszédságában. Egy magnószalagról amerikai költők saját verseiket szavalják, halk zenei aláfestéssel. Önbizalomtól duzzadó, stramm filmszínészi baritonok. Egyszerre megüti a fülem egy sor: „I wanna go to my home, to my joy”. Íme, a tengerentúli távolság két nyelv gondolatgazdagsága, árnyalni tudása között! „Hol az én borostyán otthonom?” – nyög fel védtelen, már-már szoprán hangján Pilinszky. Egy másik versében: „Haza akartam, hazajutni végül” – s a folytatás már csak ráadás: „ahogy megjött Ő is, a Bibliában.”

A különbség csupán ennyi, nem kevesebb – több pedig nehezen is lehetne.

Halina Poświatowska

Az ötvenes évek végén egy fiatal lengyel nő a verseiben azt állította, hogy egy fiatal nőnek olykor testi vágyai vannak. A hatalom vezetőit ez meglepte. Aztán, amikor magukhoz tértek az elképedésből, megbotránkoztak és azt ordították: „Kuss legyen!” A cím nélküli szabadverseket, a kis kezdőbetűket, a pontok és vesszők hiányát még csak megbocsátották volna, ám ezt az egyet: az őszinteséget soha.

Elég

A Jagelló Egyetem kollégiumában, hajnaltájt, arra kérek egy harmadéves fiút, hogy határozza meg a három legfontosabb értéket az életében. Ha lehet, teszem hozzá, ne a pénzzel kezdje. „Nem vagyok materialista” – vágja rá természetességgel, s szinte gondolkodás nélkül sorolja: „Az első helyen Istent érzem. Most éppen hitbéli válságban vagyok, de így is Ő a legfontosabb. Másodiknak az embertársaimat mondom, harmadiknak pedig magamat. Rájöttem ugyanis (papírt, tollat ragad, egy kört rajzol s azt három szeletre osztja), hogy e három szervesen összefügg, kölcsönhatásban van: amit Istennek teszek, visszahat rám, s ha a társaimhoz jó vagyok, az is. Akár Isten, akár az emberek felé fordulok, egyaránt a javamra válik – így bőven elég, ha csak a harmadik vagyok.”

Nincs hátra a feketeleves

Szombaton délben a hangulatos kávéházba Szent Hedvig Nővéreinek egyik novíciája lép be. Húsz-egynéhány éves lehet, még nem örökfogadalmas; habitusához hosszú, sötétbarna köpenyt visel. Finom és kedves jelenség. A pult mellé telepedve kávézik, s közvetlen hangon beszélget a vele egykorú felszolgálólánnyal – lehet, hűgához ugrott be vagy volt gimnáziumi osztálytársnőjéhez. Tíz perc elteltével távozik. A kávézóban kis híján telt ház van, az asztaloknál minden korosztály képviselteti magát – s én szemem sarkából figyelem, kiül-e az arcokra a csodálkozás, sunyin fülelek, elhangzik-e valamilyen kommentár. Minden igyekezetem hiába: senki sem kapja fel a fejét, senki sem nevet, ironizál, botránkozik. Miért is csámcsognának egy ilyen mindennapos, természetes történésen?

Az egész csupán nekem, a magyar társadalmi és egyházi viszonyokhoz szokott magyarnak különleges.

Diszkrimináció

A ruhatisztító árlistáján, a szokásos tételek között ezt olvasom: *Habitus, reverenda: 25-40 zł.* Az ilyesmi errefelé a világ legtermészetesebb dolgának számít: négy száz kispap és ki tudja, hány pap, szerzetes, szerzetesnövendék mellett határozott igény mutatkozik rá. Kérdezem a zakóimat átvevő hölgyet, ugyan mitől függ, hogy huszonöt vagy negyven zlotyot fizet a delikvens. Nem a ruha anyagától, feleli, hanem a tartozékaitól. Egy szimpla reverenda huszonöt pénz. Plébánosi körgallérral már harminc. Szerzetesi habitus kordával: harminc. Nővéreknek kicsit drágább, a fátyol miatt. A cingulum és a különböző fejfedők mind-mind pluszköltséget jelentenek. Végezetül hozzáteszi: az érsek atyának például negyven zlotyba kerül.

Átlényegülés

Vasárnap este, egy mellékutca árnyékos kapualjába húzódva, ötven év körüli, napszemüveges férfi egy kommersz feldolgozást hegedül. Még a laikus fül is könnyedén megállapíthatja, hogy játéka csapnivalóan hamis, tökéletesen dilettáns, bizonyos fogásokkal rendre gondjai vannak. Mindebből naplementénél is világosabban következik, hogy megállok előtte, és a szokottnál többet, két zlotyot dobok ásító tokjába. Egy professzionális zenészért soha nem állnék meg: abban, hogy valaki hibátlanul remekel, semmi kunsztot sem látok – egy hamisan cincogó, kapualjban szégyenkező amatőr mellett ellenben nem lehet csak úgy elsétálni. Őt gúnyolhatják, semmibe vehetik, elfelejthetik, ő teljességgel védtelen – tehát megállok és védelmezem. *Amikor gyöngye vagyok, akkor a legerősebb,* súgja tudálékosan egy cingár paradoxon, s a hegedűtok mélyére pillantva igazat kell adnom neki.

Telnek a percek, lassacskán sötétedik, s a tömegvonzás elve alapján már hatfőnyi közönség téblábol körülötte. A mű végeztével mi, a hálás hallgatóság, szaporán megtapsoljuk, ő, a művész pedig egy pillanatnyi zavart követően finoman meghajol, úgy fogadja az ünneplést. A jelenet megindít. Néhány illuzorikus másodpercre világhírű előadóművész lehet, vérbeli virtuóz, akiért spontán lelkesedéssel rajonganak, aki tapsvihart arat, aki művészetével hódítja meg az értő zenebarátokat. E pár másodpercre minden titkos, hamvába holtak hitt ábrándozása megvalósul. Nem csupán hatan vesszük körül, és nem a Cipészek utcájának egyik kapualjában áll, a tócsás járdán, hanem a világ legimpozánssabb, zsúfolásig telt koncerttermének rivaldafényes dobogóján.

A kaszás

Novemberben – halottak napja, mindenszentek tiszteletére – az itteni Nemzeti Múzeumban kiállítás a halálról. Néhány méltóságteljes fénykép temetésekről, javarészt azonban kisplasztikák, festmények, rajzok, karikatúrák. Mit mond a lengyel művészetben ez a fogalom, milyen a lengyel halál?

A gyűjtemény rendkívül tanulságos, hiszen bemutatja egy nép lelkivilágát, a létezéshez fűződő viszonyát. A magyar halál nagyszabású, ünnepélyes: érkezésekor „egy ország vérben áll”, körülötte „tél van és csend és hó”; rendszerint komor, méla, impozáns menet kíséri, lassú zene, és egyfajta öntudatos sértettség, amiért egy kis nép sorait merészeli tovább ritkítani. A magyaroknak nemcsak külön Istenük van (sohasem hallottam még a bolgárok vagy a hollandok Istenét emlegetni, mindig csak a magyarokét), de külön Haláluk is: egy méltóságteljes, patetikus jelenség, aki széles mozdulatokkal kaszál, a sor végére érve, a fordulónál pedig barackpálinkát hörpint.

A lengyel Halál ezzel szemben nyeszlett, nagyon is emberi alak, amolyan kabaréfigura, valahol Latabár Kálmán és Woody Allen között. Nem kaszál, inkább magával cibál a túlvilágra: „Na, csipkedje már magát!” – mondja, és az ember kabátujját rángatja. A lengyel Halál komisz, igazi kópé: megesik, hogy éjjel a kamránk ablakán mászik be, és kis híján a nyakát szegi a földre készített kocsonya miatt. Általában röhejes pofa: a lábát lóbázza, élére vasalt nadrágja a bokájáig sem ér, és zakója hajtókájára pereg a szivarhamu. A magyar Halál ledönt, kivégez, a lengyel Halál a gavallért adja: „Pardon, megengedi, hogy elkísérjem egy darabon?” – duruzsolja, és belénk karol.

S mindezek ellenére – e titkot meg nem fejtem – a lengyel Halál fölött ott lebeg, ragyog a Feltámadás.

Beazonosítás

A futballpályánál is tágasabb főtéren, Európa egyik legimpozánssabb terén található egy különleges tornyú katedrális (benne a kontinens második legnagyobb szárnyas oltára); egy tizenötödik századi tűztorony; egy lenyűgöző mére-



tű, szoknyásház kialakítású posztócsarnok; egy tizenkettedik századi alapokra épült, kupolával ellátott kápolna; egy szoborcsoport a nemzet költője, Adam Mickiewicz tiszteletére; továbbá körülbelül harminc, hangulatosan polgári stílusú kávéház. Ez a mindenkori alap, ha úgy tetszik, a hely normálállapota. Advent idejére annyi változás történt, hogy a Tűztorony lábához néhány fabódét állítottak, amelyekből pirított-cukrozott mandulát, törökmézet, grillázst árulnak.

Mindezek után magától értetődő, hogy késő délután, a Szent Flórián-kapunál téblábolva a következő mondatokat csípem el néhány amerikai turista szájából:

- Találkozzunk kilenc órakor a téren!
- Milyen téren?
- Hát ahol a cukorkaboltok vannak!

Ami tény, az tény: éppenséggel igazuk van. Akárcsak a felső tagozatos diáknak, aki iskolai magyar dolgozatában azt állította: az *Ágnes asszony* című Arany János-ballada arról szól, hogy egy rendezetlen frizurájú nő a patakra jár mosni.

Magánlecke

Szombat este, a Szent Flórián utca egyik dzsesszklubjában magyar házaspár kerül mellém: budapesti pedagógusok egy gimnáziumból. Először Krakóban, egyetlen hétvégére, néhány órája érkeztek. Felajánlok nekik egy félórás, ingyenes idegenvezetést: eső, hó nem esik, hát baráti alapon megmutatnám a Balassa Bálint-domborművet, Pázmány Péter diákéveinek helyét, aztán Kopernikusz szobrát és a Jagelló Egyetem auláját, Szent Hedvig emléktáblájával. Félperces tanácskozást követően e három szót felelik: „le vagy szavazva” – ők most söröznek. (Miért is érdekelné két magyar pedagógust a reneszánsz, Kopernikusz vagy egy európai híró egyetem?) Figyelmükbe ajánlom a velenceiek által épített betlehemes sátrat mint könnyen elérhető, olcsó és különleges látnivalót, ám a férj letorkoll: köszönik szépen, de már voltak a főtér templomában, és ott láttak egy „kurva szép betlehemeset”. Kutatom a tekintetét, nem részeg-e – nem, tökéletesen józan. Barátságosan, bármiféle cinizmus nélkül megismétli: ilyen „kurva szép jászolt” talán még gyerekkorában sem látott. Felesége pedig – nyilván megnyugtatómra – közli, hogy „baromira el vannak ájulva” Krakótól.

Kéziratomra hivatkozva elfordulok tőlük és írást mímelnék, de túlságosan remeg a kezem. Távozásuk után hosszan bámulom a semmit, terméketlenül, összetörten.

Európa-ház

A belváros mellékutcáin bókászva váratlan jelenség állít meg. Egy patinás lakóház sarkán irányjelző táblák hirdetik, merre található Európa jelentősebb városai. Így megtudom, hogy az utcácska szűk járdáján balra indulva, potom

1676 kilométer (no meg a dermesztő tenger) után Londonban találhatom magam. A jobbra áhítozóknak 531 kilométert kell megtenniük – kissé sréhen – Prágáig. Ha sarkon fordulok, röpke 640 kilométer az út Berlinig, de nem érdemes olyan hamar megállnom, hiszen rá 576 kilométerre, nyilván egy újabb utcasarkon, maga a könnyűvérű Párizs szobroz. Hátam mögött Brüsszel, előttem Helsinki, jobbra a vén Duna, balra nincsen senki.

Kedves lakossági önirónia munkál emitt: egy jelentéktelen utca tucatforma épülete néhány tábla segítségével a kontinens középpontjává avanzsál – de csak úgy, mintha a hangyák póznát állítanának a természetvár elé, *Himalája: 2812 mérföld balra* felirattal. Bár az is lehet, hogy az itt lakók mindössze a házuk előtt elhaladó külföldieknek akartak kedvezni – hiszen idegenben járva sosem árt, ha tudja az ember, hogy *merre hány lépés...*

Kvarc nélkül a magyar félmutatójú órás

S az is bármikor lényeges lehet, hogy *mégis, hány óra...* Éppen ezért, a lengyel telefontársaság főtéri helyiségében, a falnál sorakozó készülékek fölött öt óra is ketyeg. Az első számlapja a helyi időt mutatja, momentán fél hetet; a másodiktól megtudom, hogy Honoluluban még csak fél öt van, a harmadiktól, hogy New Yorkban fél kettő, a következő szerint Sydney a fél négynek örül, míg az utolsó szerint Tokió a fél háromnak. A részletes tájékoztatás nagy-nagy nyugalommal tölt el. Ezentúl egyetlen sürgős óceániai telefonhívás sem okozhat gondot, és honolului üzleti partnereim is békésebben alhatnak.

Hanem az első percek boldogsága után elfog az időtlenség rémülete. Hiszen azt (szerencsésebb pillanataimban) még csak-csak sejtem, hogy Krakóban éppen reggel vagy este fél hét van-e, arról azonban már halvány atlanti gőzöm sincs, hogy New York lakói pillanatnyilag gyorsbüfé utáni sziesztájukat élvezik, vagy a világkereskedők álmát alusszák. Japán legyen a talpán, aki Európából meg tudja mondani, hajnalodik-e Tokióban vagy dél van. E kérdésben csakis az undok kvarcóra segíthetne – ám úgy tűnik, a lengyelek hozzám hasonlóan a hagyományos dolgokat komázzák.

Egy szó mint száz, itt állok Krakó kellős közepén, és tudom is a pontos zónaidőket, meg nem is, van is tájékoztatás, meg nem is. Praktikus ötleteket gyakorlatiatlanul, mégis bájosan megvalósítani: a lengyelek ebben utolérhetően mesterek.

Kutyafuttában

Egy apró könyvkereskedés kirakatában, az újdonságok között, Henri Brunel könyvecskéje: *Imádságok időhiányban szenvedőknek*. Ötven oldal az egész, csakugyan rövid fohászok, mini-elmélkedések gyűjteménye. Az első borító grafikáján nyakkendős-öltönyös üzletemberek, kezükben telefonkagylóval, fejük helyén egy-egy óra számlapjával, s mindahány más-más időt mu-

tat – ez találó, csakugyan erről van szó. Bizonyára praktikus kis gyűjtemény: akadhat olyan fehérgalléros „fontos ember” (és Lengyelországban biztosan akad!), aki zaklatott életvezetése mellett is vágyik egy kis mennyei beszélgetésre.

Hanem a túlhajsolt ember imaéletéhez – villan végül eszembe – mégis XXIII. János pápa adta a legfrappánsabb útmutatást: „Egyetlen Istenre-gondolásunk is imádság.”

Csend-élet

Egészen apró, tizenhetedik századi barokk templom a Szent János utcában. Kolostortemplom, átjárással a Zofia Czeska anya által 1627-ben alapított Isten Szolgálóleányai Kongregációjának rendházába. Különös élmény elüldögelni itt, a fekete fátyluk rejtekében adoráló nővérek között. Ha éppen nem nyílik-csukódik a faragott ajtó, nem csoszognak öreges léptek a kockakövön, és senki sem izeg-mozog a nyikorgó padokon, térdeplőkön – vagyis a néhány perces szünetekben olyan a csend, mintha harangoznának. Lám csak, lám: nem csupán síri, süket, néma vagy beszédes csend létezik, de harangszavas is. Egyszerre belém villan Bella István gyönyörű, a nyolcvanas évek közepén publikált verssora (ha semmi mást nem olvastam volna tőle, e pár szavából akkor is tudnám, hogy jó költő): „A csend, ha csend, konduljon hangtalan, de üsse át a földet harangyelve.”

Ahogy ezt papírra vetem, valahol fölöttünk megkondul a harang: délután négy órát jelez. Bronzos hangja hosszan kereng a boltíves mennyezet alatt.

Céltálentum

Zárás előtt néhány órával beszédülök egy Leszek Sobocki nevű úriember kiállítására, a piaristák templomának kriptájába. Kriptagaléria, itt ilyen is van... A festmények és a szobroknak minősített izék között sétálva újólag megállapítom, hogy zsenge korom ellenére köszönőviszonyban is alig állok a modern szobrászművészettel. Legalábbis nem tudok mit kezdeni a 2000-ben vasrúdra aggatott három szutykosfehér pólóval, amik a bejárat mellett fogadnak, „I love NY” felirattal. És miért került egy ácsszöggel átfúrt zöldalma a felirat alá? És miért éppen ácsszöggel? Bárhogy is töröm a fejem, a mű kapcsán mindössze annyi jut eszembe, hogy annak idején sztereoó pofonokat kaptam a tornatanártól, ha ilyen ótvaros trikóban jelentem meg az óráján... Önkéntelenül is szégyenkezem, amiért olyan érzéketlen és vak vagyok, hogy semmit sem értek a nyilvánvaló művészi üzenetből – holott az egészben valószínűleg semmiféle üzenet sincs.

Festményei ugyanakkor megfognak. Túlnyomórészt önarcképeket látok, húsz-huszonöt év termését, nyilván nem véletlenül kerültek egymás mellé. Sobocki körülbelül hatvanöt éves lehet – édesapját 1942-ben ölték meg a néme-

tek –, s a portrék segítségével nagyszerűen követhetőek vonásainak változásai, a szem árkolódása, a barázdák mélyülése: az arc fejlődéstörténete.

Egy festő, aki az önarcképekben jó. Erre szól a tehetsége.

Emberközel

Az itteni Szépirodalmi Kiadó megjelentette egy kultúrfenomenon matróna emlékiratait, s hogy hírt verjen, irodalmi kerekasztalt állít a Színművészeti Főiskola házi színpadára. Hiba egy szál se, a rendezvény zsúfolt nézőtér előtt zajlik – ám én töről metszett magyar rosszmájúsággal egyre azt találgatom, ugyan hány szék árválkodikna üresen, ha történetesen nem ülne a kerekasztalnál egy Andrezaj Wajda nevű úriember... Ám ott ül, s ezt igen kiválóan teszi, ugyanis feltett szándékom, hogy az est végeztével megszólítom.

Közeledésem udvariasan, cseppet sem nagyképműven, bár kissé elzárkózva fogadja.

– Melyik újság közölné ezt az interjút? – érdeklődik. Az Oscar-díj átvétele óta nyilván ezer interjút adott, s már rettentően unja, hogy folyton ugyanazt a pár dolgot kérdezzetik tőle.

– Az Új Ember című magyar katolikus hetilap. – Hogy kedvében járjak, sietve hozzáteszem: – A Tygodnik Powszechny testvérlapja.

E mondat ment meg. A mellette lévő székre mutat:

– Üljön le, és vegye elő a diktafonját. Kezdhetjük.

Igyekszem nem visszaélni a türelmével: keveset kérdezek és röviden. Szemmel láthatóan örül, hogy nem nyaggatom hosszan az Oscar-díj dolgaival. Legérdekesebb mondatai akkor születnek, amikor az ötvenhatos forradalommal kapcsolatos emlékeiről kérdek:

– A magyar forradalom rendkívül fontos esemény volt. Lengyelországban a történések csupán egy részéről tudtunk, hiszen a hivatalos csatornákon kizárólag cenzúrázott hírek érkezhettek. Mi, lengyelek, őszintén reménykedtünk a forradalom sikerében – a gyors elbukás azonban megghiúsította egy esetleges lengyelországi felkelés lehetőségeit. Fájdalmasan hamar bebizonyosodott, hogy mindaz, amit a hatalom, a sztálinista rendszer átalakításáról és a szovjetektől való szabadulásról elképzeltünk, Lengyelországban vagy Magyarországon teljességgel lehetetlen. Az akkor elhalt remény csak 1980-ban, a Szolidaritás mozgalomának indulásával éledt újra.

Az élvhajhász

Mert annyit nyaggattak az obligát kérdéssel: „Boldog vagy?“, összegyűjtöttem a számomra tökéletes boldogság feltételeit. Földi létem teljességét, az élvezetek netovábbját ezek szerint az jelenti, ha 1./ Krakkóban 2./ egy kávéházban 3./ jóféle dzsessz vagy komolyzene és 4./ jóra való vörösbor vagy sör mellett 5./ magyar nyelven 6./ verset 7./ olvashatok vagy írhatok. Nem hiszem,

hogy alacsonyra tettem a mércét – és mégis: immár kilencedik hónapja mindez állandó valóság.

Legközelebb, ha megint boldogságom firtatják, ezt válaszolom.

A jel

Krakkóban a tavasz pontos kezdetét nem csillagászati vagy meteorológiai számítások határozzák meg. A tavasz kezdete itt az az este, amikor a főtér galambjai már nem a földön, a Posztóház árkádsorának szélvédett zugában gubbasztanak, hanem a környező házak párkányain.

Expresszió

Március legvégén, még hideg időben, kávéházból jövök egy kedves lengyel lánnyal. A főtér sarkán megállunk, a virágárusok ernyők alá rejtett pultjait bámuljuk.

– Milyennek látod most az eget? – kérdezi váratlanul.

Alkonyodik, de szokatlanul komoran: fölöttünk kusza felhők állnak, amikről lehetetlen eldönteni, havat ígérnek-e, vagy csak ma született báránysok, s körös-körül a baljósan előgomolygó vaksötét, csillag sehol... Drakula-filmek nyitóképe ez.

– Olyan az ég – felelem egy perc elteltével –, akár egy Hieronymus Bosch-festményen.

Szemmel láthatóan elszontyolodik.

– Vedd tudomásul – mondja önérzetesen –, hogy Lengyelország fölött az ég örökösen Van Gogh-i.

Táborozni jó

Részlet két középkorú amerikai házaspár trécseléséből a Mária-templom szentélyében, a szárnyas oltár előtt:

– Na, merre jártatok? („And what about you?”)

– Mi délelőtt Auschwitzban voltunk. („We were in Auschwitz this morning.”)

– És tetszett? („Did you like it?”)

– Naná! („Yeah! Sure!”)

Szavaik hallatán jogos büszkeség melengetett. Lám, vénecskén is igazán dögös hely ez az Európa: a hotelben csekkel fizethetnek, olcsón lehet kajálni – és a tetejébe milyen cuki kis haláltáborokat mutogatunk!



Ésszel él az ember

Az élmény hatása alatt elképzeltem, kedélyes californiai kuckójukba hazatérve miként lelkesedeznek majd szeretteiknek:

– És képzeljétek, nem elég, hogy tökre cuki volt az az Auschwitz nevű múzeum, de még ingyenes is! Ezek a polákok kedves emberek, de csak ugatják a bizniszt. Pedig milyen szuper lehetőségek vannak ebben a táborban: minimum öt dolcsit megérne a belépőjegy! Alá kellene pakolni egy agresszív marketinget, PR-stratégiát ügynökséggel, és máris beindulhatna az Auschwitz-projekt...

Tengerre, magyar!

Egy lengyel képes magazin (a Nők Lapja laza rokona) *Portrék* címmel kötetbe gyűjtötte ismert nőkkel készített interjúit. A húszból az egyik filmrendezőnk, Mészáros Mártát szólaltatja meg, aki a nők bálványának számító színész, Jan Nowicki feleségeként már régóta Lengyelországban él. Hosszú beszélgetés: a harmincas évek Kirgíziájától az ötvenes évek Budapestjén és Jancsó Miklós filmjein át legfrissebb rendezéséig, a nemrégiben forgatott *Kisvilma*ig mindenről szó esik. Legvégül – az optimizmus kapcsán – kijelenti, hogy minden évben elutazik a lengyel tengerpartra, mert nagyon szeret a tengerben úszni, s még hozzáteszi: a magyar valószínűleg azért olyan búskomor nép, mert nincs tengere, nincs eleven kapcsolata a tengerrel. A nyelvről azt mondja: a szláv nyelvű országok lakói fél Európával megértethetik magukat az anyanyelvükön, a magyar nyelv azonban tökéletesen magányos. Hozzáteszi: „alighanem ezért, hogy az öngyilkosság aránya Magyarországon a legmagasabb”.

Ez utóbbi gondolat: a magyar nyelv magányosságának övnesztető hatása nem egészen új, s krakkói beszélgetéseim során is előrukkolt már velem néhány lengyel értelmiségi. A szláv és germán nyelvtenger közepén, tenyérnyi korallzátonyán reménytelenül üldögél a magyar, s tudatában kimondatlanul, de végzetesen lecsapódik az alapélmény, miszerint egyedül van, gondolatait senki meg nem érti – és kötelet kerít, tablettát, zsilteppengét... Igen, e magyarázat bizonyára helyes. Mindazonáltal részmegoldásnak érzem: egy nép lelki folyamatai százezrekkel összetettebbek lehetnek.

Hajnali józanság

Nem tehetem meg, hogy nem gondolok időnként Jan Józef Szczepański-ra, az öreg íróra. Nyolcvankét éves, előrehaladott Parkinson-kórban szenved és súlyosan szívbeteg; havonta kétszer-háromszor összeesik a nagyszobában vagy beleszédül a fürdőkádba. Olyankor kórházba kerül, szigorú megfigyelés alá és infúzióra, ám néhány nap elteltével hazakönyörgi magát, hiszen cikket kell írnia, tanulmányt, leveleket és memoárt... És dolgozik, fogalmaz, képtelen meghalni, mert félbemaradna egy kézirat... Néha gondolnom kell rá, két eme-

lettel szobám alatt miként görnyed asztala fölé, rója a sorokat reszkető, bizonytalan kézzel, míg ősz felesége teát készít neki, s időnként bekukucskál, nem kell-e mentőt hívni... Az éjjel is, három óra táján, villanyoltás után kinéztem az ablakon s láttam, dolgozószobájában ég a villany – Pilinszky az ilyen írkokokról állítja, hogy megérdemelnék a békés halált. Elszégyelltem magam, harmincegy évesen: gyertyát gyújtottam, asztalhoz ültem, és dolgozni kezdtem.

Bipolitizmus

A Nobel-díjas Czesław Miłosz a telet s a tavaszt Krakkóban töltötte, a nyarat s az őszet pedig a californiai Berkeleyben. A szintén Nobel-díjas Wisława Szymborska az esztendő felét Krakkóban, másik felét a Tátrában, egy zakopanei faházban. Egy másik kiemelkedő költőnő, Ewa Lipska felváltva él Krakkóban és Bécsben. A következő lengyel irodalmi Nobel-díj legfőbb esélyese, Adam Zagajewski idejét Krakkó és Párizs között osztja meg. Villányi László egyik verse szerint „Ha az embernek szerencséje van, megadatik egy város, ahol nem csupán ismerős.” (Neki például Győr.) Ám gondolkodtam e dolgon, s tovább is van, mondom még: ha a szellemi ember felfrissülésre vágyik, kerít magának egy másik várost.

Azért vagyunk a világon, hogy *több helyen* legyünk otthon benne.

Kozmolokáció?

A kozmopolitizmusban azonban nem hiszek; a fölényesen mosolygó, felvilágosult világpolgárban, aki örökifjan utazgat földrésről földrésre, mindenhol feltalálva és szalonképessé sminkelve magát... Aki minden városban ismeri a legjobb szállodát, bankot és drink-bárt; történeteibe szükségtelenül beleszövi, hogy „mindez a Rue de Concorde-on zajlott, aminek a sarkán melleleg egy isteni étterem is van”, és minden ruhadarabját más-más repülőtéren shoppingolta, persze vámmentesen... Sohasem volt bizodalmam az ilyen alakokban. Az „Egész világ az otthonom!” felkiáltás gyanús, az ismeretlen falfirkásznak igaza van: ha az ember Londonban reggelizik, Párizsban ebédel, majd New Yorkban vacsorázik, bőrdöngje igen könnyen a Bermuda-háromszögben éjszakázhat. A legszerencsésebb megoldás kétlaki életet élni: ez biztosítja az alkotáshoz szükséges szellemi-teszt megújulást, ugyanakkor megóv a felületességtől, a szétaprózódástól. Kettőnél több helyen az ember már nem lakik, csak tartózkodik; a kozmopolita a Földön nem zárandok, csupán átutazó ügynök.

Aki mindenkivel barátkozik, senkinek sem a barátja.

Iparosodás

Egy csöndes, a főtérrre vezető utca sarkán fiatal férfi áll, s Bach d-moll toccata és fúgáját adja elő harmóniumon. E váratlan jelenség megállít. Nagyszerű, nagyszerű! – gondolom lenyűgözve, a végén megtapsolom, majd dolgom után nézek. Húsz perc elteltével, hogy ismét felé járok, ugyanazt játssza. Egy órával később szintén. Napszálltakor is. Csalódottan hagyom faképnél: nem mester ő, csak betanított segédmunkás; harmóniuma nem hangszer, csupán sorozatgyártott hangok futószalagja.

Ragozni felesleges

A főtér egyik sarkán márványtábla: *Itt szállt meg Goethe, 1790. szeptember 5. és 7. között.* A hír cseppet sem lep meg: e három nap bőven belefér az életébe, éppenséggel volt rá ideje, hogy fél Európát végigutazza-, -lakja. Milyenek láthatta Krakkót: a főteret, az ételeket, az emberek viselkedését, mondjuk Olaszországhoz képest? Eszembe jut Hubay Miklós szellemes naplójegyzete, amelyben megállapítja, hogy Goethe számára nem lehetett túlságosan nehéz a *világirodalom* kifejezés megalkotása: egy reggel, borotválkozás előtt a tükörbe nézett – és maga a világirodalom nézett vissza rá. Érdekes lenne utánaásni, készített-e feljegyzéseket krakkói tartózkodásáról, mindenesetre azt hiszem, jól érezte magát a remek sörök és a kedves, szőke szépleányok társaságában. Kosztolányi is eszembe jut, aki az *Idegen költők antológiájának* függelékében, az életrajzi jegyzetek között Goethe életéről-munkásságáról mindössze annyit ír: *Ő volt Goethe.*

Egy hét nem a világ

Egy lengyel ismerősömmel a főtér szomszédságában sétálok. A rózsához címzett szálloda előtt, hogy tollforgatói kedvemben járjon, felhívja figyelmet, miszerint annak idején Honoré de Balzac is a szálló vendége volt, egy teljes hétig. E híren sem csodálkozom: az a hét nap bőven belefér a főtér és környéke házainak múltjába, éppenséggel volt rá idejük, hogy a fél világirodalom lakjék bennük.

Családban marad

Párbeszédtöredék egy lengyel fiatalemberrel, egy dzsesszkoncert szünetében:

– Jártam már Magyarországon: egyszer a Balaton mellett nyaraltam, Szabodiban. Nagyon szép hely.

-
- Barátokkal utazott, barátnóvel?
 - A szüleimmel.
 - Mikor?
 - Nyolc éve, tizenhét évesen. Csak egy hétig tartott, és sajnos, alig emlékszem valamire.
 - A magyar lányokra sem?
 - A magyar lányokkal semmiféle kalandom nem volt.
 - Ezek szerint Ön rendkívül erkölcsös...
- Mosolyogva legyint:
- Szó sincs róla! A szüleim ilyen erkölcsösek.

Kisztihand!

A Francia Sajtóiroda, az AFP kiállítással tiszteleg II. János Pál pápa személye előtt: egybegyűjtöttek hatvan, a különböző apostoli utak során készített fényképet. Ugandától a Szentföldön s Mexikón át Brazíliáig tart – egy-egy pillanat erejéig – e különös túra, megannyi bájos és megható jelenettel. A tárlat talán legérdekesebb fotója egy pápua új-guineai faluban készült: a közösség vezetője, ágyékkötőt viselő, idősebb pápua, gyűrűcsókkal köszönti Szent Péter utódját. A pillanat egyszerre ünnepélyes és vidám. A nyugalmazott emberevő a furcsa válás legfőbb varázslójának kijáró tisztelettel bókol, miközben csupasz lábszárán és felsőtestén a legharciasabb színek rikítanak. A Szentatya barátságosan mosolyog, szemmel láthatólag bizakodik – valószínűleg abban, hogy a kézfejét oly közelről mustrálgató pápua bőségesen reggelizett, és nem riadnak fel benne holmi szunnyadó reflexek. Akárhogyan is nézzük, a pápa és a pápua kettőse világtörténelmi premier: a *két ember találkozik* című, meglehetősen változatos társasjáték ezt a variációt mindeddig nem produkálta. Az emberiség csaknem kétezer évet várt e párosra, és a tetemes késésben, valljuk meg, mindkét fél ludas: egyaránt hivatkozhatunk a régi pápák kissé lagymatag utazási szenvedélyére, valamint a pápua gasztronómia hagyományosan bizarr ízvilágára. Hanem most ország-világ láthatja: ott állnak egymással szemközt, kéz a kézben, és a felfedezőik örömeivel méregetik egymást. Szóval így nézel ki, élőben! – gondolják mindketten, és a legmélyebb testvériséget érzik. A közönség ugyanakkor elbizonytalanodik. Végül is mi szükségeltetett ahhoz, hogy 1995-ben a római pápa, az őserdő közepén, parolázzék egy pápua törzsfőnökkel? A kérdést nem zárhatjuk le azzal, hogy az egyik immár utazik, a másik immár mást eszik, ráadásul van lökhajtásos repülőgép. Valami más is kellett e találkozóhoz, egy meghatározhatatlan többlet: minden élő és hajdanvolt ember lelkének rezdülései, s a világban munkáló erők, szellemi folyamatok titokzatos konstellációja. Mindez borzongatóan izgalmas.

Globalizáció

Egy Franciaországban élő argentin gitárművész Spanyolországban beleszeret egy litván lányba. Lengyelországba utaznak, ahol egy német zeneszerző hangversenyének szünetében angolul beszélgetnek egy magyar költővel, az izraeli szólóhegedűs játékaról.

Az elvtársaknak igazuk volt: csakuqyan nemzetközivé lett másnapra a világ.

Kész röhej, ami itt folyik

Péntek éjjel a zsidó negyed egyik kávéházában, Louis Armstrongot hallgatva írogatok. A szomszéd asztalnál söröző négy egyetemista váratlanul házi-versenyt indít: melyikük találja ki a legelképesztőbb ellentmondást? Perceken keresztül ilyesféle mondatokat gyártanak:

– A felénél otthagytok egy dzsesszkoncertet, és a McDonald's-ba sietek!

– A Nobel-békedíjat idén, posztumusz, Adolf Hitler kapta!

– Andrzej Wajda szombat este amerikai akciófilmet néz videón, és közben déligyümölcsös spagettit főz!

Egy barna hajú lány végül izgatottan tapsikol és azt mondja:

– Egy tejsárdában hamburgert eszem főtt krumplival és céklával, aztán egy szoláriumba megyek, ahol Penderecki-szonáta szól!

Közfelkiáltással övé a pálma.

Az informátor

Hajnali fél négykor, a zsidó negyed egyik éjszakai kávéházának pultjánál egy festőművész – szigorúan bizalmasan – a következőket közli velem: Előző délután Krakkóba érkezett egy negyven év körüli japán gitárművész (a nevét ne is firtassam, európai ember számára megjegyezhetetlen), és a Słowacki-színház szomszédságában, a Polonia Szállóban vett ki szobát. Csak négy napig marad, vasárnap ugyanis az ország túlsó végében, Gdańskban ad koncertet. Ami Krakkót illeti, szombaton este, a Cipészek utcájának egyik dzsesszklubjában házikoncertet tart – fél kilenc körül ajánlatos odamennem.

A jelenet bája megbénít. Mintha csak *Gogol* színművének figuráját hallanám, ahogy fojtott hangon bejelenti: „Uraim, városunkba tegnap revizor érkezett, és a fogadó emeleti szobájában vett szállást.” De szerepelhetne mindez Krúdnyál is, ilyesformán: „Kedves ifjú barátom, van szerencsém elárulhatni önnek, hogy a szállodánkban lakó titokzatos idegen – bizonyos Rezeda Kázmér úr – holnap délelőtt, rendkívül bizalmas üzleti ügyekben, továbbutazik városunkból...”

Mást már nem is mondott a festő. Kihörpintette sörét, kezét nyújtott, és hazament.

A régi mániám...

Nemzetközi híru pontatlanságomat megcsúfolva, fél kilenc előtt pár perccel érkezem a házikoncert helyszínére. A bejáratí ajtón sebtében felragasztott lap adja híru, hogy az est fénypontja a még sohasem hallott nevú japán gitáros, Ucsihashi Kazuhisha. Odabent, a tizenötödík században rakott, szerény méretú boltíves pinchehelyiségben egy tút sem lehet leejteni, körülbelül hatvanan szorongunk: úgy látszik, erre az estére az összes krakkói Kazuhisha-rajongó szabaddá tudta tenni magát. A koncert akkor kezdődík, ha a bárpultnál ücsörgó művész végez a korsó sörével, s mert jó komótosan kortyolgat, marad időm szemügyre venni a kezembe nyomott rövid ismertetőt. Megtudom belőle, hogy hősünk Japán-szerte ismert, hogy nincs a Földön olyan, számomra ismeretlen nevú világ-hírú zenész, akivel még nem muzsikált közösen, s hogy felváltva játszik countryt, bluest, dzsesszt és rockot, a legfóképpen azonban kortárs zenét. Jóllehet csupán harminchat éves, már tíz-egynéhány lemeze jelent meg, mind-mind a saját kompozícióival, nem beszélve tucatnyi filmzenéjéről... Ha írónál létezik grafománia, úgy Kazuhisha kórisméje kétségkívül az előrehaladott állapotú kompománia.

A koncert első részében rockzenébe hajló, tempós szerzeményeket ad elő, nem kicsiny vehemenciával. Az első húrszakadásnál, mindjárt a harmadík szám után, feláll és hamisítatlan japán meghajlással annyit mond: „Kérem, beszélgessenek!” A gyors hírcsere végeztével pedig: „Kérem, ne beszélgessenek!” Igazán tanulságosnak mindazonáltal a másodík rész bizonyul: egy három lábón álló, bemikrofonozott satuba szorított, lyukakkal-recékkel-göcsörtökkel ellátott falemezeken (ezeket időnként cserélgeti) hegedúvónó, gyerekkalapács, zsebtelepes propeller, nemkülönben egy kovakó segítségével zörejkompozíciókat tár elénk. A zörejek meglepően változatosak: röffenek, böffenések, gurgulázó vihogások ölelkeznek visításokkal, sívításokkal, csuklásba hajló morgással. Az első percek tanácstalansága után üstöllést megemberelem magam, és sikerül oly mélyen behelyezkednem a kortárs zene gyönyöreibe, hogy a cím nélküli kompozíciók mindegyikéről kitalálom, milyen témát dolgoz fel. Az egyik opusz címe például az lehetne: *A disznóölés*, egy másiké pedig: *Görény jár a tyúk-óiban*. A koncert végén felzúgó ütemes vastapsot csattogó szinkópákkal igyekszem aritmizálni – ennek ellenére két ráadást is sikerül kiharcolnunk. Amikor ezzel megvagyunk, egy közeli dzsesszkoncertre sietek, öröközödekét hallgatni.

Hogy mik nem voltak!

Idős magyar házaspár Budapestről. Roppant furmányos módon felcsempeszték magukat egy nyugdíjasklub turistabuszára, és most három teljes napík nagyvilági életet élnek. Kedvesen totyognak fel-alá a Wawelhez vezető utcán. Krakkóba érkezeni olyan – mondják –, mint egy idóutazás. Itt minden patinás és finom. Hozzáteszik: csaknem negyven esztendeje, hatvannégyben már jártak itt. Kérdezem, mi a legfontosabb emlékükből abból a régi szocialista látogatásból. Percnyi töprengés után felelik: az, hogy Lengyelországban apácákat láthattak sétálni a nyílt utcán.

Lépcsőházi affér

Az Ószínház aulájában, a díszlépcső fordulójánál hatalmas festmény fogad: Helena Modrzejewska (1840–1909) életnagyságú, egész alakos portréja. A lengyel színjátszás történetében Modrzejewska a tragika, a legenda, a minden, egy személyben a Príma és a Donna – egy Laborfalvi Róza–Blaháné–Honthy Hanna összeállítású színészbrigád is csak feleannyi virágcsokrot kapna, mint amennyit az ő lábához hordtak. Modrzejewska valódi nagyszony volt, a modern shakespeare-i színház egyik megalkotója, s még ennél is több: a lengyel nemzeti öntudat ébrentartója, amerikai emigrációjában is elkötelezett honleány. Most itt áll velem szemben, fölém magasodik, kissé zavarba is jövök. – Kezét csókolom, nagys'asszony – motyogom félénken. Öltözőjében áll, súlyos bársonyfüggönyök és egy aranyrámás tükör előtt, bokáig hulló fehér nagystélyit visel, kezében félig nyitott könyv. A vak is láthatja, alig két perce még a színpadon állt és hazafias verseket szavalt, vélhetőleg Mickiewicz tollából. A zsöllye felől be-beszűrődik a tüntetésbe hajló ováció, a terem bejáratánál sápadt, gyöngyöző homlokú cári titkosrendőrök figyelnek. Az öltöző ajtaján, épp a művésznő válla fölött, most az öltöztető kukkant be – s mert azonnal észrevesz, jól nevelt sikkantással eliszkol. Pardon, pardon, motyogom riadtan, és továbbindulok a bordó szőnyeggel futtatott lépcsőn, a nézőtér irányába. Sietnem kell, az ügyelő már másodszor csengetett.

Költői túlzás

Adam Zagajewski kötetét olvasom, lengyelül. Egyik versében arról ír, hogy ő, a lengyel költő olyan verseket olvas lengyelül, amelyekben nem lengyel költők Lengyelországról írnak... Az alaphelyzet ilyen pofonegyszerű meghatározását követően immár rátérhetek, mit is állít e költemény, még hozzá mindjárt a második mondata: „Az ukránoknak és oroszoknak nemcsak pisztolyuk van, de tintájuk és tolluk is.” Hüledezve ismételtetem. A gondolat fölöttébb merész – mindazonáltal nem teljesen lehetetlen.

Ha egy üzlet beindul

Az igazán frappáns persze az lenne, ha mindjárt melegében írnék egy verset arról, hogy én, a nem lengyel költő egy lengyel költő versét olvasom Lengyelországban, aki lengyelországi versében arról ír, hogy nem lengyel költők versét olvassa Lengyelországról, s a többi, s a többi.

Napenergia

A Nobel-díjas Czesław Miłosz egyik esszéjében megvilágosító mondatokra bukkanok: „A világ gyönyörű. Ugyanúgy tükröződik mások szemében, mint az enyémben: ez a testvériség.” Innen lehet, hogy a lengyel társadalomban eleven erő, friss kovász a bajtársiasság lelke. Az ismeretlen hölgy és úr, aki szembejön velem az utcán, szomszédomként ücsörög a kávéházban, mellettem zötyög a villamoson, társam, embertársam, akihez személyes közöm van. Ugyanazon pillanatban, ugyanazon helyen élünk a Földön – és ez már elegendő ok, hogy rámosolyogjak, segítsen, figyelmet szenteljek neki. Elegendő ok, hogy belássam: felelősséggel tartozunk egymásért.

A magyar közgondolkodásban ezzel kapcsolatban más felfogás dívik. Ha Pesten kicsit lassabban szállunk le a villamosról (értsd: az ajtó kinyílásának pillanatában nem ugrunk csomagostul-kalapostul fejest a székesfővárosi aszfaltra), rögvést legalább öten taszigálnak-gáncsolnak-gúnyolódnak-szentségetlenek. Ha két autó valamilyen közlekedési szituációban (akár a legártatlanabban is) találkozik, a sofőrök versenyt tekerik le az ablakot, hogy öklüket rázva, lila fejjel üvöltsenek. Kutyulinkat a parkoló kocsikra piszkíttatni egyenesen természetes, üzletben-presszóban mogorvának, udvariatlannak lenni dicső hecc, és így tovább, a végtelenségig.

Lengyel a lengyelnek társa, bajtársa – Magyarországon mindenki mindenkinek a vetélytársa. Egy lengyel író számára a mások tekintete a napfényt közvetíti – magyar a magyarnak gyanús, mert a végén még eltakarja előle a napot.

Így már érthető

A magyar főkonzulátus titkárnője, kitűnő asszony, röpke huszonnyolc esztendeje Krakkóba jött férjhez, s az évek során hamisítatlan lengyellé vált. Közértben, utcán senki meg nem mondaná róla, hogy valójában magyar. Most is, lám, kuncogva meséli, hogy előző nap összefutott egy itteni magyarral, s az illető elkísérte őt a buszhoz. Még váltottak pár szót az indulásra kész járgányánál, majd elbúcsúztak, s ő felszállt. Alig huppant le az első ajtónál lévő ülésre, a sofőr máris kíváncsiskodott: ugyan milyen nyelven beszélt az imént? Nem angolul, nem németül, nem is franciául, mert azokat felismeri az egyszerű ember, nem is szláv nyelven, mert azokat pedig érti – de akkor miféle hottentotta nyelv volt ez?

– Hát a rendes, megszokott nyelvem – bazzalygott a titkárnő.

A sofőr buzgón ráharapott a csalira.

– A lengyel? De hát... de hát az lehetetlen! Az egészből egyetlen szó sem volt ismerős! – Szegény, láthatólag teljesen kétségbeesett a gondolatától, hogy esetleg megőrült. – Ha ez lengyelül volt, akkor én egy kukkot sem tudok lengyelül! Ez még csak nem is hasonlított!

– No jó – könyörült meg rajta a titkárnő –, magyarul beszéltem.

– Ja kérem – lélegzett fel a sofőr, hogy mégsem kerül a bolondokházába –, hát azt nem is lehet érteni.

Az góg ellen való áfium

Televíziós interjú a kilencvenegyedik évét töltő Czesław Miłosz-sal. A riporter többek között azt is megkérdi, hogy annak idején, a Nobel-díj átvételekor nem érintette-e meg őt a hiú felfuvalkodás réme.

– Jaj, nagyon is – sóhajtozik huncutul Miłosz. – Egyetlenegy módon kergethettem el magamtól.

– Mégpedig?

– Ugyebár délután, a Svéd Királyi Akadémián lezajlott a díjátadási ceremónia. Este szerepeltem a tiszteletemre adott ünnepi fogadáson. Másnap viszont nagyon korán keltem, gyorsan asztalhoz ültem, és a stockholmi szállodai szobámban verset írtam.

Ócska eresztés

Egy harmadéves egyetemistánál vendégeskedem, s mert lelkes amatőr fényképész a jámbor, fotókat mutogat. Csekélyke száz-százhusz természetkép után máris a portrék következnek. Mindjárt elsőnek egy reverendás kispap fényképét teszi elém, és büszkén közli, hogy ez a fiú évfolyamtársa volt a gimnáziumban, s jelenleg a poznańi szemináriumban készül a papságra. Pár felvétellel később, a második kispapi portrénál csillogó szemmel bejelenti, hogy az illető a legjobb barátja a gimnáziumból, s most a tarnóvi papnevelde lakója. Amikor a harmadik kispapról is megtudom, hogy egy volt gimnáziumi évfolyamtárs, nem bírom tovább, és magyar módra adva a vallási berkekben járatosat, hanyag eleganciával megkérdem:

– No, és ezt az egyházi középiskolát melyik szerzetesrend vezeti?

Elhúlve néz rám:

– Egyik sem. Én egy közönséges állami gimnáziumba jártam.

Megpróbálok levegőt venni.

– És a te osztályod hány kispapot termett?

Kissé szégyenkezve feleli:

– A miénk csak egyet.

A kertészet lágy öle

A Botanika kávéház, nevéhez méltóan, több tucat növénynek ad otthont. A bejárattól a plafon sarkáig mindenütt cserepek, indák, karózott évelők és alácsüngő spórások. A teázó-tortázó látogatók nem kis örömeire, mintegy a vendéglátás részeként, reggeltől estig barátságosan fotoszintetizálnak. Negyven év körüli, csendes asszonyka viseli gondjukat: minden délelőtt megjelenik, körbejár, s megöntöz, letörölget, tápsóz, imitt-amott lecsippent. Amikor ezzel végzett, hazamegy: a déli vendégek már azt sem tudják, hogy a világon van.

Elképzelem a jelenetet, amikor egy csúf napon az asszonyka egy közlekedési baleset tanúja lesz, s a helyszínelő rendőr az adatok felvételekor megkérdi:

- Foglalkozása?
- Kávéházi kertész.
- ...Hogy tetszett mondani?
- Kávéházi kertész.
- ...Egy kerthelyiségben?
- Nem, egy átlagos kávézóban.

– Aha – vakarja a fülét a közeg, és lelkiismeretesen skribálja: ká-vé-há-zi ker-tész. Mi sem természetesebb.

Jagelló Egyetem, Kopernikusz

Kopernikusz szobra körül
csillagfénytől kásás a hó
és három mécses lángjától.
Lábáról lecsókolható
az évszázadok porhava,
ha már ő maga – ránk hulló
vádként – le nem rázza. Bronzszín
tenyerén ott ül a glóbusz,
s ha olykor arrébb forgatja
(egy spicces egyetemista
így mondta), az univerzum
egy pillanatra felragyog.
Persze ezt innen nem látni:
az alma mater vajsárga
homlokzata takar. Pedig
nagyszerű *fordulat* lenne!

Olvasás

A Gazeta Wyborcza című napilap részleteket ismertet II. János Pál és Aleksander Kwaśniewski beszélgetéséből, amelynek során a köztársasági elnök tolmácsolta a lengyel nép meghívását, a pápa pedig nem tudott nemet mondani.

A kölcsönös üdvözlést követően a pápa első kérdése úgy szólt: „Hideg van odahaza?” Az elnök azt felelte: „Most süt a nap és enyhe az idő, de kemény telünk volt.” Ezt követően ajándékokat adott át: zakopanei fafaragást és sajtot. A pápa kézbe vette a faragást, és csak annyit mondott: „Ó, a Tátra!... A hó nagyon hiányzik.”

E sóhaj mélyen megérint. Hiszen nem az bujkál benne: *Hol van már a tavalyi hó?* – sokkal inkább ez: *Hol van már a jó öreg sílécem?!*

A csehszlovák próféta

Minderről önkén(y)telenül is eszembe jut az errefelé közszájon forgó történet, amelyet a Szentatya visszaemlékezésének köszönhetünk. A hetvenes évek elején történt, hogy még krakkói érsekként és Karol Wojtyła néven – kedves szokása szerint – a Tátrában síelgetett. Hogy, hogy nem, bár ezt ő maga nem vette észre, önfeledt csatangolásában áttévedt az akkori Csehszlovákia területére. Útlevel, személyi igazolvány nem volt nála. Az éber csehszlovák határőrök elkapták, és üstöllést megkezdték a kihallgatását:

- Neve?
- Karol Wojtyła.
- Állampolgársága?
- Lengyel.
- Foglalkozása?
- Krakkó érseke vagyok.
- Még hogy maga a krakkói érsek?? Ha-ha-ha! Jó, hogy nem a római pápa!

A pásztor és a juhok

Tudom, hogy Krakkóban semmin sem szabad csodálkozni – azért egy csöppet mégis váratlanul ér, hogy a domonkosok temploma melletti (amúgy Szent Domonkosról elnevezett) élelmiszerüzletbe lépve pápai prédikáció szól egy vénecske magnóról. Bizony, bizony, a vásárlók a pápát hallgatva turkálnak a tejespult sűrűjében, rá figyelve állnak sorban. Valaki most hangosan reklamál a pénztárosnál, a juhtúró helyes árát firtatná. Azonnal lepisszegik: maradjon csendben! Rémes, hogy manapság micsoda alakok járnak a közértbe... Még hogy mennyi a juhtúró kilója, amikor a Szentatya beszél...

Apácakonyha

Könyvújdonság: *Anasztázia nővér százhárom süteményreceptje*, egy krakkói kiadó gondozásában. Szép, színes könyv, sok fényképpel, változatos tipográfiával. Táblalaborítóján maga Anastázia nővér, polgári nevén Anastazja Pusztelek látható, az Isteni Szeretet Segítő Nővereinek rendjéből – ahogy egy habverővel éppen a tojásfehérjének segít felverődni. Az előszót egy jezsuita szerzetes írta, aki előbb mélyrehatóan ismerteti a tizenötödik századi itáliai tésztairányzatokat, majd felvázolja a süteménykészítés lengyelországi történetét – alighanem ő lehet a jezsuita rend hivatalos tortaügyi referense.

Bizonyos, hogy Anastázia nővér megalkotta a sütemények teológiáját. Először is közli a tortakészítés tízparancsolatát: felütés előtt a tojást meleg vízben meg kell mosni, és így tovább. Süteményeit jellegük szerint csoportosítja, s minden fejezet elé evangéliumi idézeteket iktat. Legfőképpen pedig minden egyes receptjéhez egy-egy Loyolai Szent Ignác-idézettel szolgál,

ilyesfélékkel: „Aki csak egyetlen dolgot rendben elvégez, a lehető legtöbbet végzi.”

A könyvesboltból egy közeli cukrászdába sietek. Édes, sűrű málnahabot kanalizok, s folyton magam előtt látom Anasztázia nővért – most is éppen egy kolostor vagy egy papi otthon konyhájában üldögél, mellette vidáman duruzsol a sütő, fátyla szélén egy morzsányi vajkrém csillog, előbukó hajtincse liszttől és porcu-kortól ősz, előtte jegyzetömb, és öreges, kissé reszkető betűkkel írja: *...harmincöt deka liszt, négy tojás, én vagyok az út, az igazság és az élet, előmelegített sütőbe tesszük, imádkozz és dolgozz, margarinnal még finomabb... A számolyra készített zsolozsmáskönyve fahéjillatú és szegfűszegillatú és ánizsillatú.*

Minderről mégsem írhatom, hogy boszorkánykonyha.

Best zeller

A magamfajta tollforgató, a betűk sóhajtozó szerelmese túlnyomórészt könyvekről ábrándozik. Természetes hát, hogy Anasztázia nővér kötetének szin- te azonnal megpróbáltam magyar megfelelőt találni. Rövid töprengést követően arra jutottam, hogy cseppet sem lenne érdektelen, ha példának okáért a való- ban nagyrabecsült X. nővér közreadná legkedvesebb hús- és halételreceptjeit. A felvezető tanulmányt egy másik közismert személyiség, akár Y. atya is írhatná, a következő címmel: *Mártások és becsináltak Pázmány Pétertől napjainkig.*

Ám lehetne vegetáriánus gyűjtemény is, más szerzőkkel és sok-sok zöld- séggel.

Tucatszerű egyéniség

Anasztázia nővér nem afféle magányos tünemény, nem csak egy nővér van talpon e vidéken: a szomszédos könyvesbolt kirakatában Leonilla nővér salátareceptjeinek gyűjteménye virít. A borítón a hetven év körüli, kedélyesen teltkarcsú szerző látható, ahogy a rendház konyhájában vitézkedik: éppen egy méteres kígyóborka baját látja el. Keze ügyében mindenféle paradicsomok, zöldpaprikák, nemkülönben egy akkora sütőtök, hogy az egyik fele el sem fér a fotón. Szép, színes könyv, változatos tipográfia, a saláták teológiája, Leonilla fátyla szélén egy vajmorzsa, öreges kézírás, és így tovább, és így tovább.

Sikerszéria

No de még ilyen, egy könyvesbolttal arrébb mit látok? Lucilla nővér süte- ményreceptjeit, a borítón pedig magát a szerzőt. S a többi.

Eljutni a csúcsra

A helyi Goethe Intézet szerzői estet rendez a Főnix bárban: egy harminchét éves berlini író, Thomas Brussig részleteket olvas fel *Napfényes sugárút* című, most lengyelül is megjelent kisregényéből. Az alkalomra készült szórólap szerint a mű Németországban nagy sikert aratott, film is készült belőle, és legfőbb érdeme az, hogy humorral ábrázolja a volt keletnémet munkás-parasztréteget. E markáns humor felcsillantására mindjárt elénk is tárja művészetét – persze anyanyelvén. A közönség soraiban ülő nyolc-tíz német fiatal a bokájáig hajlong, úgy röhög. Mindjárt utána meghallgatjuk a lengyel változatot is: néhány leányzó kuncog, néhányan elhagyják a helyiséget. A citátum röviden arról szól, hogy egy prolicsalád külföldre indul, ám a határon kisl: nincs vízumuk, ezért ügyeskedni kezdenek. Végül rájönnek, hogy érdekesebb volna Mongóliába menniük, lévén, hogy oda nem kell vízum.

Ez a térdcsapkodós, szellemtelen szellemeskedés rettentően fásaszt. Az egész est egyetlen emlékezetes poénjára a bár bejáratánál bukkanok, immáron távozóban: egy korabeli ellenzéki plakáton az Erich Honecker elvtársat érzei szájszókkal köszöntő Leonyid Iljics Brezsnyev elvtárs látható – fölöttük pedig cirill betűs felirat: „Istenem, segíts ezt végignézni!”

Kipirult arccal merengek. Ó, gyermekkorom erotikája! Ó, azok a fekete-fehér pornófilmek! Azok a merész figurák! Volt ott minden: felcsigázó fények, sejtelmes háttér, Leonyid Iljics, Erich, János és Todor, Gustav, Władysław és Nicolae, cup-cup és tapi, ciró-miró, pá-puszi-pá, nemzetközi csúcs.

Irodalmi (tá)borok

Nem szeretem a német irodalmat. Verseik csengése olyan, mintha egy csokornyakkendős üzletember részleteket olvasna fel a határidőnaplójából. Prózájuk untat, mert kimerítenek az egymást követő hat-hét soros mondatok – jóllehet szerencsétlen műfordítóink a központozás révén rendre felezett-harmadolt állapotban adják elém őket. Esszéik, tanulmányaik műszaki leírásokra emlékeztetnek, nemkülönben az adóbevallásom kitöltési útmutatójára. Bármit is vetnek papírra, az egészet sámfaként merevíti valamiféle szabatosság, feszélyező alaposág, körülményeskedés.

Úgy tartják, Goethe legfőbb érdeme az, hogy irodalmivá nemesítette a nem éppen lírára termett német nyelvet. Bizonyára így van. Hanem anyanyelv-nemesítéssel sokan bíbelődtek, s ha választhatok, a magam részéről inkább a Mickiewicz- vagy a Csehov-pincészet óborait, illetve mustját kortyolgom. A kedvenc borászati cégemet pedig úgy hívják: Balassi-Pázmány-Kazinczy és Társaik. Érdekes felkeresni őket: egyik évjártuk kitűnőbb, mint a másik.

Mulat a magyar

Nagypénteken délután egy lengyel pincérlány azt mondja:

– Kérem, uram, tudja, hol a legszebb idén a Szent Sír? A piarista templomban, a Szent János utca végén.

Egy magyar turista (szegedi egyetemista!) pedig azt:

– Helló, Tomi vagyok. Figyelj, azt akarom kérdezni, hogy nem tudsz ajánlani ma estére egy jó diszkót?

A fene se érti

Okulásul feljegyzem a folytatást, az se kutya:

– Ezt a lehető legrosszabbkor kérdezed – felelem neki. – Ma nagypéntek van: ilyenkor minden szórakozóhely zárva tart.

– Miért?

Türelmjáték

Húsvét előtt, egy játékbolt ünnepi kirakatában ott kellett magát az újdonság: százhatvan darabos kirakós II. János Pál képével. Újabb keletű fénykép, nem idealizál, nem próbál bájosolygó szuperhőst kreálni – olyannak mutatja a pápát, amilyen nyolcvanévesen: szokott fehér ruhájában kissé görnyedten áll, a csak rá jellemző, bensőséges mozdulattal tartva-ölelve keresztjét. A kép egyik alsó sarkában a pápai címer, semmi egyéb. A doboz oldalán a tájékoztatás: „Ajánlott 4 éves kortól”. Irigykedve gondolok az itteni gyerekekre: megboldogult kiskoromban a Pesten kapható kirakós játékok mindig csak Frédi és Bénit ábrázolták, olykor csatahajókat, harci repülőket vagy szikrákat hányó versenyautókat.

Magyarországon a lóerőt lehet összeállítani, Lengyelhonban pedig – sok-sok apró részletből – a lelkerőt.

Kalandozó magyarok

Fiatal némettanárnő Sárvárról. Három napja érkezett, először jár az országban. Most lelkesülten meséli, minimális lengyel nyelvtudás nélkül is miféle kalandokba keveredett. Segített a karbantartó munkásoknak egy játszótéri korlát láncát festeni, macskakövet kalapált egy útfelbontásnál, tollaslabdázott egy nagypapa kisunokáival egy parkban, nem hívó léteire taizéi dalokat énekelt két lengyel diáklánnyal zápor idején egy kapualjban, továbbá három ízben kezet csókoltak neki, ami Magyarországon huszonnégy esztendő alatt egyszer sem történt meg velem. El van ragadtatva, ugyan mik meg nem eshetnek az ember lányával Krakkóban. Csodálkozik, hogy mindezen cseppet sem csodálkozom.

A ház négy arca

Milena Wiczorek ifjú lengyel költőnő Anna Frankról szóló verseit olvasom egy folyóiratban, s mert tetszenek, legott magyarra is fordítom őket. (Munkám során megtudom, hogy a rejtekhelyen Anna nővére, a hallgató Margot is vezetett naplót, amely azonban sajnálatosan eltűnt. Vagy eltűntették, teszem hozzá, talán ugyanazon cenzori kezek, amelyek Anna naplóját kóserrá fésülték.) Végül a szerzőt bemutató életrajzi jegyzetet veszem szemügyre, s megtudom, hogy Milena 1960-ban született, máig négy verseskönyve jelent meg, a nővére pedig Anna Janko, a kitűnő költőnő.

Az ügy innentől egyre érdekesebb. A nemzedéke egyik legjobbjának tartott Anna Janko édesapja ugyanis az ismert költő, Zbigniew Jankowski. Édesanyja pedig a kiemelkedő költőnő, Teresa Ferenc. (Másfél éve készülök kideríteni, ugyan miként tett szert a családnevére.) Egy szó mint száz, előttünk áll egy család, ahol gyerekek-anyuka-apuka, mindenki avatott költő – naná, hogy tíz évvel ezelőtt kiadtak egy családi antológiát, *A négyarcú ház* címmel. Bizony, volt egy ház, ahol (még a fiókák kirajzása előtt) négy költő élt egy fedél alatt: folyton és szüntelenül és mindig, a családi asztal alatt összeértek a verslábak, esténként minden szobában verset írt valaki, a konyhában egymást kerülgették a múzsák... Elvárásolt kastély, kísértetház, tündérek tanyája, rémséges lak.

Édes, mint a géz

A vattacukor lengyelül *wata cukrowa*, vagyis *cukorvatta* – nem vattából készült cukor, hanem cukorból készült vatta.

A lengyel nyelv e kérdésben pontosabb, szemléletesebb.

Csak úgy, csípőből

Reklámozni „csak pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen, úgy érdeemes”: a Szent Tamás utca sarkán bordó tábla adja hírül, hogy jobbra haladva tizenhét méterre és harminckét centire található a Larousse kávéház. Araszonként lemérem, és stimmel: a táblától a kilincsig pontosan annyi a távolság.

Belépve fahéjillat fogad és halk, régi dzsessz. Egészen apró hely: kávépult, négy asztal és tizenegy szék, húsz négyzetméteren. Mosdó nincs, következőképpen alkohol sem. A falakon, tapéta helyett, a Larousse-lexikonból vett illusztrációk, szorosan egymás mellé ragasztva. Körülöttem padlótól plafonig csupa-csupa tudomány: térdemnél a legismertebb kutyafajták pózolnak, könyökömnél hangszerek, halántékomnál klasszikus és modern fejfedők. Ha balra fordulok, elmagyarázzák nekem a mellúszás mozdulatsorát, továbbá szemléltetik a különböző úszásnemeket. Asztalszomszédom, egy rendkívül csinos, feszes blúzt viselő nő előtt, éppen mellmagasságban, a tamburmajor háromféle öltözetét tanulmányozhatom hosszan – csudálatos, az embert

egyik pillanatról a másikra mennyire érdekelhetik a tamburmajorok! Később, felemelkedve kissé, megfigyelhetem, miként tartja a földgolyóbist a jó öreg Atlasz: a tarkóján nyugtatja, fél térdre ereszkedve és lesütött szemmel. Fél perc elteltével az a leküzdhetetlen érzésem támad, hogy Atlasz éppen legurítani készül válláról a terhét; kihasználandó az utolsó perceket, gyorsan kirendelem a legdrágább tortaszeletet.

A legérdekesebb mindazonáltal az afrikai állatokat bemutató tábló, csípőmtől balra. A tizenkilencedik századi francia tudomány itt valósággal remekel, felvilágosodás ide vagy oda – a táblón ugyanis a következő afrikai állatok láthatók: gazella, párdúc, zsiráf, zebra, elefánt, teve, csimpánz, gorilla, pávián, krokodil, gnú, arab, víziló, tuareg pásztor.

Jópofa hely a Larousse.

A hegyi pap

A könyvesbolt ajtaján egy lenyűgöző hegycsúcsot ábrázoló plakát hirdeti, hogy megjelent *A Tátra misztikája* című munka. Alcíme az lehetne: *Miként találkozhattunk a hegyekben Istennel?*

A szerző, Roman E. Rogowski a hátsó borító szerint káplán, hitoktató és alpinista – hm, ez már önmagában érdekes. Kétszázharminc oldalon elénk adja a hegyek teológiáját, egybegyűjtve mindent, amit a Szentírás, illetve a költők-szépírók-festők a hegyekről mondanak. Vérbeli alpinista papként persze mindvégig hazabeszél – bármibe lefogadom, hogy egy tátrai faluban nőtt fel –, de nem bántóan, csak amolyan bájosan-butuskán. Az első fejezet címe például így szól: *És Isten megteremtette a Tátrát*. Mindjárt az elején meg is indokolja, mire alapozza e tézist, figyeljük csak bámulatatosan merész logikáját: János evangéliumának prologusában olvashatjuk, hogy *Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. ... Minden ő általa lett*. Na már most: ha mindent Isten teremtett, akkor a hegyeket is Isten teremtette. És mivel teológusi megfigyelései szerint a Tátra határozottan hegynek minősül (írás közben arca nyilván kipirult e váratlan felismeréstől), következésképpen a Tátrát is Isten teremtette. No, hát innen a cím, miszerint Isten megteremtette a Tátrát... (Egy igazán rátermett magyarországi bűvár papnak érdemes lenne komolyan megvizsgálnia: ha egyszer mindent Isten teremtett, akkor lehetséges, hogy a Balatont is?)

És így tovább, néhány oldallal később kijelenti: ha elfogadjuk, hogy a teológia egy szépséges asszony, akkor a hegyek misztikája az ő magas növésű gyermeke... Egy száznegy évesen elhunyt kubai író (állítólag nem kizárt, hogy őt is Isten teremtette, bár ez még bizonyításra szorul) emlékirataiból kiderül, hogy a negyvenkét éves Ernest Hemingway egy kocsmában azt mondotta: „Isten nem azért teremtette az embert, hogy az veszítsen. Márpedig a tengeren mindig alulmarad... Lehetséges, hogy egyszer majd ilyen címmel születik egy regény: *Az öregember és a hegyek*.”

Meglehet, már javában dolgozik rajta egy öreg író, valahol az üvegtengeren is túl.

Kell egy város

Újraolvasom, immár nagyon sokadszorra, Pilinszky János *Krakkó* című tárcáját. 1965 februárjában írta, és az Új Ember című hetilapban jelent meg – a Lengyelországba látogató magyaroknak ez ma is afféle kötelező olvasmány.

E két mondattal nyit: „Krakkó szép. Nem lehet kimeríteni, és nem lehet eltévedni benne” – s aztán végig, végig dicsér és rajong: „Szépségének szabadságában hasonlít a nyílt tengerre.” (...) „A lengyel színház valóban világszínvonalat jelent, s bizony jóval előttünk jár.” (...) „Annyi tündérség, s a hősesen át annyi lánymosoly, mint sehol másutt a világon.” (...) „Mindenütt jelenvaló ízlés, ami a lengyeleket soha, még tévelygéseikben sem hagyja el.”

Mindez igen nagy megnyugvás az én lelkemnek... Egy-két pesti ember azzal vádolt, hogy jegyzeteimben idealizálok, rózsaszínűre festem a várost. Pedig mindössze annyit teszek, hogy krónikásként feljegyzem a tapasztalataimat – Krakkó portréjához nem szükséges fölös színeket keverni... Amúgy azt gondolom, fölöttébb szomorú, hogy egy átlagos magyarnak mindez hihetetlen. Kuzsán, így-úgy élünk, s ha híret vesszük, hogy földrészünk egy (nem is oly távoli) pontján még őriznek valamit az élet otthonosságából, bájából, bajtársiságából, annyira meglepődünk, hogy az egészét mesének hisszük.

És ha csakugyan mese lenne? Mindenkinek szüksége van egy Krakkóra, a maga Krakkójára.

Egy pillanat műve

A főtéren álló Mária-templom csukott szárnyas oltára előtt várakozom: minden hétköznap háromnegyed tizenkettőkor nyitják meg, ünnepélyes keretek között. Egy ideig magányosan álldogálok; közvetlenül a ceremónia előtt aztán körém gyűlnek a puzmogó-bámmészakodó turisták. Percre pontosan felgyulladnak az oltárt célzó lámpák, majd egy harminc év körüli szerzetesnővér érkezik a sekrestye felől, és egyenesen az ambóhoz lép. Lengyelül bejelenti a nemzetközi sokaságnak, hogy néhány pillanaton belül megnyílik a Mária mennybevételel ábrázoló remekmű, s mivel ez a lengyel nép egyik legszentebb kegytárgya, fölöttébb illő és üdvös csendben maradni. A németek körülbelül ötvenfős csoportja mindebből annyit ért, hogy valami történni fog, és ezért izgatottan lármázni kezd. Megszólal az orgona, a nővér pedig felkap egy háromméteres kampósbotot, és egészen lassan, áhítatos kimértséggel ütközésig kihajtja előbb a bal, majd a jobb szárnyat. A németeknek torkukra fagy a harsogás, és tátott szájjal ámulnak. A látvány valóban lenyűgöző. A tizennégy méteres remekmű közepén Mária elszenderedésének, illetve mennybevételenek ábrázolása; a bal szárnyon Mária, a jobb szárnyon pedig Jézus életének hat-hat evangéliumi jelenete látható.

1965-ben Pilinszky is e csoda előtt állt, hasonló megrendültséggel. Az Új Embernek küldött beszámolójában többek között azt írta: „Mikor délben megnyitják, s kitarul a hatalmas szárnyas oltár: e pillanat a nagy drámák katartikus kitárulását idézi. A szimbólum szíven üt: a menny kapuja, az elveszett paradi-

csom kapuja nyílik meg, a valóság nyikorgó zajai közepette. Egy pillanatra itt van, amit elvesztettünk, s amit újra meg kell találnunk.”

Egy-egy pillanatra most is itt van, Krakóban – méghozzá naponta.

Micsoda fejetlenség!

A domonkos kolostor kerengőjén, a félhomályos sarokban hatalmas olajfestmény – vasárnaponként, a szentmisét követően nagy reverenciával nézegetem. A képen egy oszlopcsarnokra emlékeztető templom látható, a háttérben az oltárral, s két, éppen az Úr színe elé járuló kegyes alakkal; az előtérben pedig három domonkos páter álldogál, fehér habitusán fekete útiköppennyel, s a szó legszorosabb értelmében csupasz nyakkal: ugyanis mindhárman a hónuk alatt tartják a saját fejüket. Büszkén, mondhatni peckesen állnak, amolyan ráérősen: szemmel láthatólag vajmi kevésé bánják, hogy bordamagasságból szemlélik a világot... Hosszú ideje próbálok megfejteni a titkukat: pár hete még az Új Ember egyik szerkesztőjét is a kép alá cibáltam, kihasználva, hogy néhány napig Krakóban vendégeskedett. Ő azon a véleményen volt, hogy három domonkos vértanúval kerültünk szembe (pontosabban: nyakba), három lefejezett mártírral – szerkesztői sasszemével még néhány vérfoltot is felfedezett a habitusok redőin. Rosszmagamat meg nem tagadhatván, lényegesen költőibb magyarázattal rukkoltam elő: a festmény valójában a szellemi gőg elleni tanítás lehet – Isten házába lépve a tudós atyák nem csupán testüket-lelküket, de szellemüket, értelmüket is felajánlják...

Így vitatkoztunk akkor. Hanem most végre fellibben a fátyol: már nem bírom tovább, idegeim este nyolckor felmondják a szolgálatot, és a mise után az egyik koncelebráns páterhez rontok. Azt mondja, a kép ihletője egy tizenharmadik századi legenda... Élt valahol Itáliában egy istentelen főnemes, aki elhíresztelte: ha valaki az ő birtokain prédikálni merészel, semmiképpen sem távozhat a fejével a nyakán. E kedves invitáláson felbuzdulva meglátogatta őt három domonkos prédikátor, akik roppant cselesek voltak: szentbeszédük végétével leemelték a fejüket, hónuk alá vágták, és hazamentek.

Egykettőre népszerűek lettek: annyi tennivalójuk volt, hogy azt se tudták, hol áll a fejük.

Állókép

Hanem a kolostor kerengőjén más képek is láthatók: például a középkori domonkos rendfőnökök egész alakos portréi – ember nagyságú, ősrégi vásznak sora. A legrégebbi sarkán az 1232-es évszám szerepel, a legújabb keletűn az 1872-es. Mind a tizenöt festmény ugyanazt ábrázolja: földig érő abrosszal leterített asztalka mellett, domonkos habitusban és vállán pelerinnel áll a fő-tisztelendő atya, az asztalkán kovácsoltvas feszület, nyitott Szentírás és egy infula – a rendfőnöki cím mellé, úgy tűnik, akkoriban egy tiszteletbeli püspöki kinevezés is dukált. Mintha mindannyiójuknak ugyanaz a festő dirigált volna: balját tegye az asztalka szélére, a feszület és a Könyvek Könyve közé, jobbját helyezze pocak fölött a mellkasára, úgy ni, most repül a kis ecset... Semmi, de semmi eltérés... Az emberek hat-hétszáz esztendőn keresztül ugyanazon ruhákban és ugyanúgy álltak, ugyanazon függönnyel a háttérben, *ugyanarra* fordított arccal. Azután, mondhatni, kissé felpörögtek az események.

Mosolyogni tessék!

A jelenlegi domonkos rendfőnök portréfestője ez idő tájt a következő módszerrel alkot: bekapcsolt mobiltelefonját lazán a modell felé tartja, a kapott képet pedig színeképbontás mellett akkumulátoros laptopja digitális képernyőjére konvertálja. Csiiiiíz, most repül a mikrochip!

Ők már csak így vannak egymással

Négy napon át, péntektől hétfőig a város vendége II. János Pál, pápasága során immár hetedszer. Most is, mint rendesen, a Ferencesek utcáján álló érseki palotában száll meg, ahol annak idején Karol Wojtyła néven lakott. Esténként, mielőtt aludni tér, lakosztálya ablakához megy, hogy jó éjszakát kívánjon az ott várakozó, rózsafüzérező tömegnek. A Gazeta Wyborcza napilap pápalátogatásra kiadott különszáma (negyedmillió példányát nyolcvan perc alatt osztották szét) közli a péntek esti, körülbelül ezer emberrel folytatott beszélgetés szövegét:

- Voltatok Torontóban, az Ifjúsági Világtalálkozón? – kérdezte a Szentatya.
- Szeretünk Téged! Szeretünk Téged!
- Én ugyanis voltam.
- Üdvözlünk itthon! Üdvözlünk itthon!
- Ha valaki kérdezné, ez az épület a Ferencesek utcája hármasszám!
- Szeretünk Téged! Szeretünk Téged!
- Torontóról majd holnap mesélek nektek.
- Holnap is jövünk! Holnap is jövünk!
- Most jó éjszakát kívánok Nektek!
- Áldj meg! Áldj meg!

-
- Jó éjszakát, a holnapi viszontlátásra! Úgy legyen! Áldjon meg benneteket a Mindenható Isten: az Atya, a Fiú, és a Szentlélek.
 - Mindörökkön örökké, ámen!!!
 - Tehát holnap!
 - Holnap! Holnap!

Háromság

II. János Pál a Wawel katedrálisába is ellátogatott, persze, hogy el: a független lengyel állam legszentebb helyét, az ősi koronázóhelyet nem hagyhatta ki a sorból. Előbb a szentélyben üldögélt, teljes csöndben: háromnegyed órát zsolozsmázott és elmélkedett. Onnan Nagy Lajos királyunk lánya, Szent Hedvig sírjához ment; végül egy emelőszerkezet segítségével a három lengyel költőfejedelem, Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki és Cyprian Kamil Norwid föld alatti kriptában található sírjához szállították, ahol emléksorokat írt a Szűzanya ikonja alá készített zarándokok könyvébe.

Mindez remekül szemlélteti az itteni közfelfogást, a *sensus communis*-t... A szentély, Szent Hedvig és a három nemzeti költőfejedelem: egy lengyel kultúrember számára magától értetődő, megbonthatatlan triász.

Vedd és olvasd (fel)!

A Newsweek hetilap lengyel rokonát, a Wprost (Egyenesen, vagyis: Kertelés nélkül) folyóiratot lapozgatom. Hasonlíthatnám akár a Heti Világgazdasághoz is, csakhogy itt más a hang. Az egyik cikk címeként például ez ötlík szemembe: *Szent Gérard?* Nem mindennapi hírről számol be.

A történet azzal vette kezdetét, hogy II. János Pál pápa a nyár vége felé, újságírók előtt váratlanul kijelentette: véleménye szerint Gérard Depardieu, a világhírű francia színész feltűnően hasonlít Szent Ágostonra. „Nézzék csak meg a Szent Ágoston-ábrázolásokat: nagyon sok közös arcvonásuk van!” Ha a pápa ilyesmit mond, az nem maradhat következmények nélkül. Szeptember végére Depardieu már alá is írta a szerződését egy jövőre elkészülő Szent Ágoston-film főszerepére... Ám ennél sokkal-sokkal meghatóbb, hogy a forgatás előtt – a saját ötletéből – világ körüli turnét tart: Szent Ágoston írásaiból olvas fel a legjelentősebb városokban. Az előadásokra templomokban, zsinagógákban és könyvtárakban kerül sor. A sorozat már javában zajlik: a nyitó estet Tagaste, Szent Ágoston szülővárosának bazilikájában tartotta, november legvégén. A sajtónak azt nyilatkozta, hogy számára Ágoston a korai kereszténység legnagyobb gondolkodója.

Nézegetem a cikk illusztrációit: csakugyan hasonlítanak egymásra. Az orr, az arcél, a kézfej valóban rokon... Vajon Budapest is a turné egyik állomása lesz?

Nota bene

Három éven át folytatott, szerteágazó és lelkiismeretes megfigyeléseim alapján bátran kijelenthetem: tíz lengyel férfiből átlagosan hét felejtí távozáskor a kávéházban a fogásra akasztott esernyőjét, széke mellé helyezett irattáskáját, cekkerét, újságját. Állítom továbbá, hogy tíz lengyel lányból legkevesebb kilenc az asztalon felejtí a vázába állított, udvarlójától kapott virágot – rendszeren rózsát. Amikor pedig az utcára kilépve a férfi figyelmezteti őket mulasztásukra, a kilenc lányból minimum nyolc e szavakkal kiált fel: „Ó, hogyan is tehettem?” Bizonyára régi lengyel hagyomány, hogy ilyenkor ezt kell mondani.

Jobb későn, mint soha

Az előzőket egy kávéházban írom, ahol már órák óta üldögélek... Alighogy elkészülök és a sorok fölé firkantom a címet, negyven év körüli férfi lép a helyiségbe – életemben először látom. Célirányosan a mellettem lévő asztalhoz siet, jó mélyre hajol, s a fotel takarásából előhúzza egy mélybarna dossziét. Megkönnyebbült mosollyal távozik.

A pápai Krakkó

A 2003-as esztendő első fontos könyvújdonsága: II. János Pál *Önéletrajza*, a krakkói illetőségű lengyel Szépirodalmi Kiadótól. Nem elrettentően vaskos: kétszázegynéhány oldal az egész, olvasmányosan rövid szakaszokra tagolt vallomásfüzér. És persze itt-ott régi fényképek, közöttük pár kimondottan érdekes. Az egyik például 1961-ben készült róla, egy többnapos hegyi túrán, valahol a Beszkidekben: krakkói püspökként törökülésben, tornacipősen időz egy fa hűsében, és fülig szappanhabosan, csak úgy tükör nélkül borotválkozik. Ahogy lapozgatok, mazsolázgatok, egyszerre csak a hatvankilencedik oldalra nyitok, annak is vastag betűs címére: Az én Krakkóm. Alatta tíz-tizenkét mondat, érdemes lefordítani:

„Krakkóra tekintek. Az én Krakkómra, életem városára. Történelmünk városára. Krakkó végtelenül gazdag: az egész történelem a falai között zajlott, és benne is kívánt fennmaradni. Krakkó iránti szeretetem régebbi keletű, mint fizikai otlétem. Krakkótól nem messze születtem, és ott, Wadowicében felnőve szüntelenül Krakkóba vágyódtam. Így hát életem nagy-nagy napjának éreztem, amikor az érettségi vizsgák letételét követően, 1938-ban állandó jelleggel Krakkóba költöztem, és megkezdtem tanulmányaimat a Jagelló Egyetem bölcsészkarán, idővel annak is a filológia szakán.

Krakkó, különösképpen az Egyetem és a kultúra Krakkója, nagyon szorosan kötődik az életrajzomhoz. Krakkóban hatalmas hagyománnyal bír a tudomány világa. Nem is szükséges bővebben emlékeztetni erre. Hagyománya hatalmas, mert régi, Lengyelországban a legrégebbi. Hatalmas, mert elsőrangú. E névhez:

Jagelló Egyetem, a világon mindenhol a legmagasabb színvonal gondolatát társítják.”

E ponton, vastag cím alatt, újabb szakasz kezdődik – amelyben zavartalanul folytatódik az Egyetem dicsérete.

Pillér

Az egyetemisták vasárnap esti miséjén, a padosorok előtt álló fiatalok gyűrűjében egy idős asszony térdel. Finom, jóleső jelenség: pasztellszín szövetből készült kiskabátot és szoknyát visel, fején egy csöppet régimódi kalap, barázdált arcán megállapodott mosoly. A szertartás első percétől, még a hosszú prédikáció alatt is állhatatosan térdel, összekulcsolt, fehér kesztyűs kezében kistáskájával. Egész lénye szerénységről, nemes egyszerűségről, derűről tanúskodik. Arcán egyetlen pillanatra sem szűnik a mosoly: ez az ő alapállapota. A világ nem Atlasz, de a hozzá hasonló idős nénik vállán nyugszik.

Leesik az álla

Gyorsan felírom magamnak, hogy ha egyszer találkozom egy anatómussal, el ne felejtsem megkérdezni: lehetséges, hogy a nyugati ember állkapcsa eltérő felépítésű a kelet-közép-európai emberétől, és eme anatómiai eltérés akadályozza meg abban, hogy becsukja a száját? Legalábbis évek óta figyelem, hogy a franciák, németek, spanyolok, amerikaiak szüntelenül nyitott szájjal mászkálnak, nézelődnek, ülnek. Legyenek többedmagukkal vagy egyedül: folyton lelifedd az alsó ajkuk, folyton ott sötétlik egy rés, tárva-nyitva az ajtó, látom a fogsorukat, egy barlang tátong előttem, közel hajolva a gyomrukig lelátok. Kell, hogy legyen valami oka ennek. Talán így szellőztetnek? Vagy a hóházartásuk felől fújdogál a szellő? Ugyebár minket, magyarokat arra neveltek (minő furcsaság, a lengyelek is ehhez tartják magukat), hogy az ember, ha nem beszél vagy eszik, csukva tartja a száját. Az az ő alapállapota. „Csukd be a szád, ha velem beszélsz!”, mondtuk egymásnak anno, a gimnáziumban – persze volt ebben némi vasfüggöny mögötti ironia, politikaellenes báj is. A nyugati állkapocs felépítése... Talán van ott egy plusz csontocská, ami miatt kényelmesebb-természetesebb számukra a nyitott száj – mintha a vállam egyik fölös porca miatt folytonosan a magasba tartanám az üres kezem... Mondom, meg kell kérdeznem erről egy anatómust.

Persze az is lehet, hogy egyszerűen csak olyan gyönyörűséges ez a Krakkó, hogy tátva marad tőle a turisták szája.

Harminckilenc turbina

Most pedig, kedves barátom, ki először jársz Krakkóban, most pedig, miután már körbesétáltad a Főteret és a Jagelló Egyetemet, megcsodáltad a Wawelt, barangoltál az óvárosi utcákon és megetted tenyeredből a galambokat, most, amikor úgy gondolnád, hogy már minden fontosat láttál, most megmutatom neked az emberiség eróművét. Igen, végső soron hőeróműnek is mondhatjuk. Nem, a belépéshez nem lesz szükség az útleveledre, és a sajtóigazolványodat is elteheted. Gyere csak velem.

Látod, már itt is vagyunk, a Szent Tamás utca és a Kórház utca sarkán. Látod, ez a tizenötödik századi polgárház a Szentlélekről Nevezett Női Kanonokrend kolostora. Mellette pedig, látod, itt áll a keskeny templom, a kolostor részeként, egybeépítve azzal, hogy bármikor átjárhassanak... Sallangmentes, szerény kis templom. Gyere, lépjünk be. Látod, ma hétfő van, délután negyed öt, és a padosrok csaknem tele apácákkal. Ez itt az emberiség eróműve, a valódi. Állj meg itt a háttérben, az egyszerű üvegtáblás ajtónál, és figyeld, miként imádkoznak, hallgasd a hallgatásukat. Állj meg, és számold össze, hány fekete fátylat is látsz... Azt mondod, harminchetet? Hanem nézd, balról, azon a szűk ajtón éppen belép két nővér, két egészen fiatal, szálegyenes tartással... Add hozzá. Most már harminckilenc.

Országimázs

Egy kávéházban középkorú olasz férfi lép hozzám, s megkérdezi, mit érdemes rendelnie. Cseresznyekrémes-csokoládés tortát hozatok neki és fekete teát lekvárral. Beszélgetésbe kezdünk, s amikor kiderül, hogy magyar vagyok, lelkendezve mondja:

– Maguknak köszönhetjük Velencét: a fosztogató magyar csapatok miatt vágták át a gátat s árasztották el a várost. Ha maguk nem kalandoznak-rabolnak, most nincsenek gondoláink. – És néz rám hálás, ragyogó tekintettel.

– Szóra sem érdemes, bármikor számíthatnak ránk – felelem honfíúi büszkeséggel. Szolid témaváltással arról kezdünk beszélni, hogy a középkori Európában *magyar vész* néven emlegették a pestist. (Pestis: már maga a szó is vadregényes hazánkat idézi!) Hús perc elteltével arra figyelek fel, hogy a szomszédos, hatfős lengyel asztaltársaságban sűrűn használják a *magyar szindróma* kifejezést. Hozzájuk lépek, felfedem nemzetiségem, s megkérdem, mit értenek alatta? Csodálkozva néznek rám, a műveletlen alakra:

– A *magyar szindróma* kifejezés természetesen öngyilkosságot jelent.

Lám, mégis hozzátettünk egyet-mást az emberiség kultúrkincséhez, alaposan beírtuk nevünket a világtörténelembe – Rubik-kockán innen és C-vitaminon túl.

Egyszer úgyis csend lesz

Kurt Vonnegut egyik regényének lengyel kiadása. Borítóján – kép, grafika helyett – a szerző öles betűkkel bejelenti, hogy ez az utolsó könyve: többé már nem veszi kézbe a tollat. Úgyes reklám – ez első gondolatom. A második: Hiszi a piszi! Legvégül Márai Sándor egyik naplójegyzete jut eszembe: „Aki elhallgat, ne jelentse be kürtökkel, hogy elhallgat. Úgy kell elhallgatni a világban, hogy nesze se legyen.”

Munkahelyi légkör

Élelmiszerbolt az Ispotály utca közepe táján. (Merem így, magyarul írni az utcanevet, hiszen a *kórház* lengyelül, kiejtés szerint *spital* – vagyis szép, szláv eredetű szavunkra utal.) Széles kirakata sarkában, néhány doboz gyümölcslé fölött, zöldborsó- és kukoricakonzervek mellett a pápa egészszalagos posztere: jobbát napellenzőként tartva, Kovács Margit híres esőeső szoboralakjának klasszikus mozdulatával a messzeséget fürkészi. A pillanat címe az lehetne: *Vajon jön-e már?* A kép alá, közvetlenül a Szentatya lábához hófehér papírlapot ragasztottak, e felirattal: „Pultoslányt kereselek!”

Az állást pár héten belül betöltötték – a poszter azonban a kirakatban maradt.

Homokóra

Milyen bölcs a lengyel nyelv, amikor a gyászjelentést és a homokórát egyazon szóval jelöli: *klepsydra*. Hiszen a gyászkeretes fehér lapok pontosan arra figyelmeztetnek: napjaink homokszemekként leperegnek, átfolynak ujjaink szitáján, s e gyors pergés végén csupán a halálunkról szóló értesítés dereng. Életünk talán csak tojásfőzésnyi idő egy konyhai homokóráján... ám ha ez letelik, senki sem fordít minket a fejünkre, hogy előlről kezdődjék minden, nincs jótékony gyermekkéz, mely mohó kíváncsisággal újraszülne... Hiába danolászta a hetvenes évekbeli tánctalénekesnő: „Szeretném a homokórát megállítani...” Lehet, az üdvözülés csak annyiból áll: az Úristen, a mennyei Magvető, egy búzaszemmel eltorlaszolja a homokszemek útját... „Életem fonalát mintha takács vágta volna el – jajong a zsoldáros –, reggeltől estig végzel velem.” Régen a házak homlokzatára írták, olykor még olvashatjuk: *tempus fugi*, az idő megszökik, az idő elszalad... Figyeld a homokórát és emlékezz a halálra, *memento mori*.

Fű alatt

Egy hallgató egyetemista társaságában üldögélek. Váratlanul azt mondja:

– Te, hogy a kábítószer-ellenes harc mekkora marhaság!

Döbbsenten bámulok rá. Legyint:

– Á, nem úgy értem... Nézd, én egy kis faluból származom. A mai napig szokás nálunk, hogy a vasárnapi ebédekre egybegyűlik a rokonság: nagyszülők, nagybácsik, unokatestvérek. Ha egy ilyen ebéd alatt elméleti síkon azt mondom: marihuána, mindenki a torkomnak esik. Ellenben ha azt mondom: méregerős vodka, mindenki nagyon boldog.

A szó elszáll, az írás... is

Stanisław Lem, a sci-fi műfaj Krakkóban élő királya rettentően rosszmájú alak. Vagy csupán realista? A főtér egyik könyvesboltjában többek között az ő kiadott portréja is a falon díszel, alatta pedig egy örökbecsű szellemessége: „Senki semmit nem olvas.

Ha mégis olvas, akkor nem érti.

Ha olvas és mégis érti, akkor tüstént elfelejti.”

Az üres templom titka

Vasárnap délután a főtér egyik kávéházában. Tőlem a második asztalnál két magyar fiú ül, zakójuk hajtókáján cserkészliliom. Sunyin hallgatózni kezdek, s a következőket csípem el:

– Láttad például, hogy ma reggel is milyen sok fiatal volt a misén. A végén pedig a pápa egészségéért imádkoztak, vagy negyedórán keresztül, a hideg kövön térdepelve.

– Igen, nekem is feltűnt, hogy milyen jól bírják a térdelést.

– Pedig már vége volt a misének. Egyszerűen csak szólt nekik a pap, hogy maradjanak ott imádkozni. Ha a mi pesti plébánosunk csak egyszer is ilyet merne csinálni, a következő vasárnapra kiürülne a templom.

Beszélő név

Csöpp kis kávézó az Asztalosok utcája bal oldalán, a Kispiactér szomszédságában. Bejárata felett méretes cégtábla hirdeti a nevét:

**Az első helyiség az Asztalosok
utcája bal oldalán, a Kispiactér
felől menve Kávéház**

De szép is lenne, ábrándozom, ha egyszer taxival jönnék ide, és a sofőrnek bemondanám a kávéház nevét... Hát még az milyen csuda jó lenne, ha egy levélfeladásról áfás számlát kérnék a postán, mögöttem jó hosszú sor, zárás előtt három és fél perccel, és a pultosnő megkérdezné, mégis milyen névre írja...

A nap alatt, a tölgyek alatt

Március tizenötödike alkalmából ünnepi koncert a főtér egyik reneszánsz palotájában. Az első emeleti díszteremben ülünk, harmincan-negyvenen, a Krakkói Lengyel–Magyar Baráti Társaság szervezésében. Száraz Livia és Anna Jakubowska dalesztje zajlik, mindketten Budapestről érkeztek – az utóbbi művésznő édesanyja magyar. A műsor hátoldalának alján egy idézet, bizonyos Stanisław Worcell tollából, 1849-ből:

„Magyarország és Lengyelország két örök életű tölgy, amelyek külön törzset növesztettek, de gyökereik a föld alatt messze futnak, összekapcsolódtak és láthatatlanul egybefonódtak. Ezért egyiknek léte és erőteljessége a másik életének és egészségének feltétele.”

Ahol élni szeretnék

Végre-valahára lefordítom Adam Zagajewski már négy évvel ezelőtt kinézett versét, címe: *A város, amelyben élni szeretnék*. Miket állít Krakkóról? „E város csendes szürkületkor, midőn feleszmélnek ájulásukból a sápadt csillagok” – így indul. A délidőben diskuráló filozófusok és kereskedők szavaiban „párbeszéd-ek tüze lobog, és nem máglyáké”. Amerre csak nézünk, „ódon templomok, a mohos köveken hajdani imák.” Hány száz évek lehetnek? Ám ezek az imádságok – nagyon szép, nagyon mély gondolat – „egyszerre megtartó súlyok és csillagközi rakéták.” Majd olyan sorok következnek, amelyek különösen közvetlenül szólnak hozzám, a vendégeskedő magyarhoz: „Igazságos város ez, hol az idegeneket nem büntetik...” Ez csakugyan így van. Márai Sándor egyik úti-jegyzetében (*Európa elrablása*) az áll, hogy „az olasz az egyetlen nép, amelyik igazán szereti az idegeneket”. A többi nép csupán (szerencsés esetben) elviseli a gyűttmenteket. Nos, ha az olaszok szeretik az idegeneket, a krakkóiak nem büntetik őket – nem büntetik ellenséges pillantásokkal, lenézó gesztusokkal, fagyos közönnyel. Nem feltétlenül szeretik, mindenesetre nem szólják meg, mosolyognak rá és nem kiröhögik, nem alázzák meg – valljuk be, már ez is elegendően nagy szó, vonzó ritkaság... Hanem vissza Zagajewski verséhez: „a sebes emlékezet és a lassú feledés városa” – no igen, Krakkó konzervatív, mindamellett szent időtlenségben él. „E város alapjait Chopin prelúdiumjaira helyezték, a dallamokból csupán a bánatot s örömet véve.” (...) „Fürge folyó kanyarog a belvároson át” (ez a jó öreg Visztula, bár én fürgének aligha mondanám), „éjjel-nappal mormolva a források, a hegyek, az égi azúr érthetetlen köszöntőjét.”

Szép vers, szívemhez közeli vers, seregnyi kedves gondolattal. Ám a legörömtelibb mégis e két sora: „elviseli a költőket és megbocsátja a prófétáknak, hogy nincs humorérzékük.” Elviselni a költőket – ez bizony emberfeletti teljesítmény, a türelem és a szelídség isteni magasiskolája. Az idegenek szeretete ehhez képest kedélyes ismerkedési klubdélután.

A lecke

Szent Iván éjjele. Immár három és egynegyed esztendeje Krakkóban. Mi mindent tanultam ez idő alatt? Felbecsülhetetlenül sokat. Legmélyebb, legfontosabb tapasztalatom mégis ez: nagyon-nagyon, rettentően szeretem az anyanyelvemet.

Egy talpalatnyi hely

Szent Adalbert kápolnája a főtéren, a 11. századból, egy-egy fával a két oldalán. Apró kupolája egészen megzöldült bronz. A bámeszkodó turisták, az időtlenül korzózó helybéliek, a köztéri zenészek forgatagának közepén, a beszűrődő zajok mellett is, itt mindig akad néhány elmélyült imádkozó. A krakkói hagyomány szerint Adalbert püspök, miután megkeresztelte neveltjét, Géza fia Vajkot, Esztergomból egyenesen Krakkóba utazott. Néhány héten keresztül a piactéren, a szabad ég alatt prédikált a köré sereglő népnek – csehül, ám a lengyeleknek ez nem okozhatott különösebb gondot. Miután elbúcsúzott a várostól, missziós szándékkal a poroszok földjére ment, ahol elnyerte a vértanúság hervadhatatlan koszorúját. A krakkóiak olyannyira a szívükbe zárták, hogy azon a helyen, ahonnan prédikált, később kápolnát emeltek. Ez előtt sétálgatok most, ennek sarkánál ül összehajtható kis székén a tangóharmonikás.

A lelkes elvtársak

A Juliusz Słowacki költőről nevezett színház jobbján, ahol a Kórház utca a Körparkba készül torkollani, található a Szentlélek tér. Szép, tágas tér, sok zölddel. Hátsó sarkában a Szent Kereszt-plébániatemplom áll, egy tizennegyedik században épült gótikus gyönyörűség – javarészt nem is téglából, hanem faragott kőből. Lőrésnyi ablakaival, széles támfalaival, árok mentén körbefutó kovácsoltvas kerítésével egy angol erődítményre hasonlít; a legtisztább középkori építészet ez, fizikai menedékhely a korabeli, lelki mentsvár a mai lakosságnak. E templomban keresztelték 1838-ban Jan Matejkót, a legnagyobb lengyel történelmi festőt. Mindjárt mellette, de már a Szent Kereszt utca legelején áll az egyemeletes plébánia: az alaptól az ereszcsonnákig innen-onnan egybehordott

kövekből, amik az évszázadok során megfeketedtek, mintha csak egy tűzvész miatt. Arrébb egy hosszú, földszintes, komor (de nem lakatlan) épület, elől, már a Kórház utca frontján pedig egy szerény gépkocsiparkoló: ennyi található a Szentlélek téren.

Az ötvenes évek elején, a legvadabb időkben a krakkói elvtársak is kiadták a jelszót: vallástalanítani kell az utcaneveket, a fejlett kommunizmusban semmi keresnivalójuk a szenteknek. A környező utcákból így lett hosszú időre simán Tamás utca, Márk utca, János utca, Anna utca, és így tovább. A Szent Kereszt utcából Kereszt utca lett: önmagában a kereszt még nem feltétlenül vallásos szó, utalhat az utca keresztveződésére is, ráadásul mindenkinek megvan a maga keresztje... A Szentlélek térből pedig... nos, a Szentlélek térből Lélek tér lett – hiszen a pártutasítás csupán a „szent” szó tilalmára vonatkozott. Ott áldogált a Lélek tér békésen a fejlett kommunizmus szívében – egészen Karol Wojtyła pápává avatásáig. Akkor aztán helyreállt a rend.

Hány puttonyos egy szentmise?

Egy mellékesen elejtett mondatból véletlenül megtudom, hogy Krakkó öszses templomában a mi tokaji borunkkal miséznek. A hír hazafias büszkeséggel tölt el, mindazonáltal nem csodálkozom: a klérus, valljuk be, mindig is tudta, borüggyben mi a csízió, gondosan ügyelve, nehogy valami gyalázatos lőrével misézzen... Másrészt azért sem vagyok meglepve, mert erre felé sok-sok évszázados múltja van a tokaji bornak. Már a középkorban is százszámra szállították Sárospatak felől a monopolhelyzetet élvező Krosno városába a hordókat, hogy aztán egész Galíciába széthordják. A lengyel nyelvben teljes jogú szó a „tokaj”, még a kisszótárban is megtalálható. Jelentése: tokaji bor. Nélküle Krakkóban nem is lenne szentmise. Lehet, hogy ez is közrejátszik a lengyel papi hivatások kirívóan magas számában?

Az őrangyal

Este fél nyolc, békés nyár végi alkonyat. Összekészülök s veszem a szalmaalapom: találkozóm van a zsidó negyed egyik kávéházában, nem késhetek el. Ahogy kilépek a házból, tíz méteren belül egy szikár öregasszonyba ütközöm. Életemben először látom. Kinézetre vérbeli vasorrú banya: ősz és reszketeg, állán méretes bibircsók, tekintetét foncsorozott szemüveg rejti, kezében göcsörtös sétatobot, lábánál pedig fiatal farkaskutya, girhes és fekete, mint a halál.

– Hová megyünk, hová megyünk? – érdeklődik egy vipera nyájasságával.

– Csak sétálok – hazudom rémülten. Szigorúra vált:

– De nagyon remélem, hogy nem jön túl későn haza! Nem az éjszaka közepén! És az utca végén ne forduljon jobbra, mert arrafelé egy kocsmá van, és mindenféle alakok hangoskodnak. A múltkor azt is hallottam, hogy csúnyán beszéltek. És tessék melegebben öltözködni, mert már hűvösesek az esték. Ál-

talában pedig tessék mindent úgy csinálni, ahogy azt a rendes, tisztességes emberek szokták!

Megszéppenve sétálok tovább. A kávéházban ismerőseim megjegyzik, hogy kissé visszafogott vagyok. Pontban tíz óraker elbúcsúzom és hazamegyek.

Izabella Pajonk-Degardo

Péntek délután elsétálok a zsidó negyedbe, hogy az Alkímia kávéházban megnézzem Izabella Pajonk-Degardo fotókiállítását. A hátsó teremben, ahol a képek láthatóak, egyetlen vendég sem ül; a naplemente fényei varázslatosan pásztázzák a falat, kísérvöl szaxofonos dzsessz szól. A tárlat teljes anyaga a tizenharmadik Krakkói Zsidó Fesztivál koncertjein készült. Fantasztikusan megragadott pillanatok, fantasztikus arcélek, hangulatok – ahogy Pajonk-Degardo fotóin mindig. Az Alkímia az ő kedvenc helye. Ő az én kedvenc kortárs képzőművészem. Nagyon szeretem Izabellát. Kétezer legvégén ismerkedtünk meg, egy dzsesszkoncerten (ugyan hol máshol?); azóta tucatszai alkalommal találkoztunk, évente négyszer-ötször, ám túlnyomórészt nem kitervelten, hanem csak úgy, véletlenül. Krakkó ebben is nagy: lenyűgözö egyéniségekkel ismertet össze, s azután időrvöl időre összefuttat velük, szent időtlenségben.

Izabella festöként 1995-ben szerzett diplomát a Krakkói Szépművészeti Főiskolán – de elvégezte a fényképész és az animációs film szakot is. Atyai mestere, számára oly kedves professzora a közelmúltban elhunyt remek festő, Włodzimierz Kunz volt. Családi neve, Pajonk magyarul pókot jelent, Pók Izabella; ezt vonzóbbá teendő kreálta magának az olaszos csengésű Degardót. Mái g tizennyolc egyéni kiállítása volt, nagyrészt persze Krakkóban, de a legutóbbi években Olaszországban és Németországban is. 2000-ben eljutott Egyiptomba, tavaly pedig Indiába: mindkét útján elképesztö erejű fényképeket készített. Hanem a legkedvesebb mégis a Kazimierzben, vagyis Kázmérvárosban, Krakkó zsidó negyedében készített fényképsorozata. Bámulatos érzékenységgel látta és ragadta meg a második világháború előtről fennmaradt, túlélö emlékeket és hangulatokat.

Festeni nem tudok, azt viszont érzem-tudom, hogy milyen is egy igazi festö. Nem félek kijelenteni, hogy Izabella Pajonk-Degardo a legvalódibb, legigazabb képzőművész, akivel valaha is találkoztam. Átelmélkedett, okos, befelé töprengö, MEGSZENVEDETT. Oly tétován mozog a haszonelvű világban, oly kiszolgáltató, oly védtelen. Minden porcikájával festö, minden pillanatában érdekes. Szemhéja alatt szüntelenül ott lebeg egy-egy kép. Ha együtt vagyunk, olykor percekben keresztül csak hallgatunk: vele ezt is lehet, ülünk egy asztalnál és csöndezünk, gazdagon és tartalmasan. Vele a csönd is izgalmas. Finom, vonzó és tehetséges: a legbölcsebb az lenne, ha azonnal megkérném a kezét, és magammal hoznám Magyarországra – hanem ezzel el is sorvasztanám művészetét, mely annyira, de annyira Krakkóhoz kötődik, Krakkóból él... Most megyek is, felhívom telefonon, hogy halljam a hangját; öblítsen át, lelkesítsen, hangoljon fel.

Kávéházi örömhír

Éjjel a zsidó negyed egyik kávéházában olvasok. Fél kettőkor végre feltűnik, hogy egy szál magam vagyok, és legalább húsz perce semmiféle mozgást sem tapasztaltam a helyiségben, az emberi életnek semmiféle nyomát. A pulthoz megyek, s megkérdem a harminc év körüli, tétlenül üldögélő pincéernőt, ugyan meddig tartanak nyitva. Készségesen, rosszállás nélkül feleli, hogy éjjel egyig. „Miért nem szólt, hogy már fél órája bezártak” – kérdem. Mire ő: „Nem akartam megzavarni az urat, láttam, hogy elmélyülten olvas...” Fizetni akarok és távozni, de nem hagyja, és szabályosan kényszerít, hogy üljek vissza. Negyedóra elteltével, hogy csillapítsam háborgó lelkiismeretemet, látványosan becsapom a könyvemet, és határozott léptekkel a pulthoz vonulok. Miközben fizetek (kedvességét honorálandó, a szokás ellenére megpróbálok borravalót adni, de nem fogadja el), pironkodva szabadkozom, amiért utolsó vendégnek maradtam. „Az nagyon helyes, hogy utolsó!” – jelenti ki. „Miért?” – kérdem meghökkenve. Mosolyogva felel: „Azért, uram, mert írva van, hogy utolsókból lesznek az elsők.”

Sújts le, bárd!

Istenem, az elutazás előtti nap... Az utolsó órák szomorúsága... Nagy ritkán megesik, hogy egy-egy hétre Magyarországra ugrom: az előtte lévő napon a levegő is megváltozik. Krakkó, akár egy gyanakvó, éber nő, titokzatos módon megérzi, hogy szökni készülök tőle, kiszaglássa a zsebemben lapuló menetjegyet – és teljes erőbedobással büntet. *Ha már egyszer elhagysz, legalább szakadjon bele a szíved!*, sziszegi, és lázasan szépítkezni kezd. Minden létező kenceficéjét utcáira mázolja, minden rejtegetett báját lakóira hinti. Az elutazás előtti utolsó napon a város a lehető legvonzóbb arcát mutatja. Reggeltől estig ragyogóan süt a nap (jóllehet azon a héten végig ernyővel mászkáltam), a járdákról eltűnik minden szemét (bár épp az előző este állapítottam meg, hogy felháborítóan koszosak az utcák). Az utolsó délutánon a nők szívfájdítóan megszépülnek, és mind-mind felém mosolyognak. A hirdetőtáblán, amelyen egy ideje csupa érdektelen rendezvényt reklámoztak, egyszerre három fantasztikus koncert plakátja is megjelenik – az elutazásom másnapjára szóló dátummal. Sápadtan mászkálok fel-alá, közönyt színlelek. Ha szélirányba fordulok, időnként úgy rémlik, mintha enyhe hullaszagom lenne – igen, a város szemében már megszűntem létezni, már itt sem vagyok, múlt időbe kerültem: velem többé nem érdemes számolni. Istenem, az utolsó órák... Bölcsen írja Ennius: „Nem a halál rossz, hanem a halál közeledte...” Az ember retteg, húzná-halasztaná a dolgot, mígnem ránt egyet a vállán, és flegma képet vág: ha már úgyis elkerülhetetlen a vég, legalább essünk túl rajta minél hamarabb.

A gyűlöletes pillanat, amikor reggel felszállok a távolsági buszra: maga a megváltás.

Vissza a feladóhoz

Mindazonáltal kötve hiszem, hogy létezik menekvés... Külföldön jártomban száz és száz vigaszt kapok, olyasmiket látok-hallok, amiket talán senki más – hanem különb, megoldottabb fickó pusztán a távolságtól nem leszek. Szép is lenne csak úgy, egy elegáns sasszéval kilépni, egy vacak vonatjegy árán megmenekülni! A helyzet ezzel szemben az, hogy bizony utazhatom bárhová, oda is csak önmagamat viszem... Meglehet: Krakkó valójában a lelkünk mélyén létezik, mint ahogy a krakkótlanság homálya is... Idővel visszakullogok hát a megbántott, sokat szapult, nélkülem is boldoguló Budapesthez.

Hanem addig még lubickolok egy keveset.



Ecsokorba gyűjtött jegyzetek nem kívánnak tudományos igényűek lenni. Csupán turistáknak szóló, köznapi értelemben hasznos útikalauzt sem szándékozom nyújtani. Műfajilag inkább úgy nevezném e prózát: *kultúrcevej*. Benyomásokat rögzítettem, szabadon elém kerülő ismereteket – nem könyvtári kutatások eredményeit. Ha úgy tetszik, Krakkó kulturális krónikáját írtam meg, a városét, ahol 2000 májusától 2003 legvégéig éltem.

Zsille Gábor 1972-ben született Budapesten, Arany Jánossal egy napon. Költő, műfordító, publicista. Májig három önálló verseskönyve jelent meg, illetve tizenkét kötet műfordítása angol és lengyel nyelvből. Könyvet írt a Pilinszky János költészetét kutató katolikus lekipásztor, Kuklay Antal életéről. 2006-ban Móricz Zsigmond-ösztöndíjban részesült.

Napkút Kiadó Kft.
1014 Budapest, Szentháromság tér 6.
Telefon/fax: (1) 225-3474
E-mail: napkut@gmail.com
Honlap: www.napkut.hu

Felelős szerkesztő: Szondi György
Szöveggondozó: Kovács Ildikó
Tördelőszerkesztő: Szondi Bence

© Zsille Gábor, 2007